

Տափակածկան մեջքամիսը (հատված գորից)

հեղինակ՝ Զերալդ Դարրել
թարգմանիչ՝ Մ. Վ. Արիստակեսյան

Բովանդակություն

Եղբայրս իմ մասին

Ինչպես ես տեղ հասցրի կրիաներին

Եղբայրս իմ մասին

Աննորմալ երեխա է, բոլոր գրպանները լցված են խխունջներով:

Լոուրենս Դարրել, 1931 թ.

Դեֆեկտավոր երեխա է. լուցկու տուփերով կարիճներ է բերում:

Լոուրենս Դարրել, 1935 թ.

Տղան խելքը թոցրել է, աշխատանքի է վարձվել կենդանաբանական խանութում:

Լոուրենս Դարրել, 1939 թ.

Տղան բոլորովին խախտվել է, ցանկանում է աշխատել կենդանաբանական այգում:

Լոուրենս Դարրել, 1945 թ.

Այս մարդը խենթացել է, թափառում է ջունգլիներում, ուր օձեր են վիստում:

Լոուրենս Դարրել, 1952 թ.

Այս խելապակասը ցանկանում է իր կենդանաբանական այգին ունենալ:

Լոուրենս Դարրել, 1958 թ.

Սա մտագար է: Հրավիրում եք նրան ձեզ մոտ, և նա արծվին խցկում է գինու մառանը:

Լոուրենս Դարրել, 1967 թ.

Նա պարզապես խելագար է:

Լոուրենս Դարրել, 1972 թ.

Ինչպես ես տեղ հասցրի կրիաներին

1939 թվականի վերջին, երբ պատերազմի անխուսափելիությունը դարձավ ակնհայտ, մեր ընտանիքը հեռացավ Կորֆու կղզուց և վերադարձավ Անգլիա: Մենք ժամանակավորապես բնակարան գտանք Լոնդոնում, և մայրս սիստեմատիկ կերպով գնում էր զյուղական վայրերը՝ տուն որոնելու: Իսկ ես այդ ընթացքում սկսեցի ազատ թափառել Լոնդոնում: Երբեք մեծ քաղաքների սիրահար չեմ եղել. բայց այդ ժամանակ Լոնդոնն ինձ ուղղակի հիացնում էր: Չէ՝ որ ամենամեծ մայրաքաղաքը, որ ես տեսել էի կյանքում, դա Կորֆու քաղաքն էր, որն իր չափերով ավելին չէր, քան Անգլիայի մի գավառական փոքրիկ քաղաքը: Ինձ համար Լոնդոնի անձայրածիր վիթխարիության մեջ հարյուրավոր գրավիչ հայտնագործություններ էին թաքնված:

Հասկանալի է, որ ես դարձա բնապատմության թանգարանի մշտական այցելուն, իսկ կենդանաբանական այգում դարձա ուղղակի տանու մարդ, նույնիսկ հասցրի բարեկամանալ աշխատակիցների հետ: Ես ավելի էի համոզվում այն բանում, որ կենդանաբանական այգում աշխատելը միակ արժանի զբաղմունքն է մարդու համար, և ավելի հաճախ էի մտածում սեփական կենդանաբանական այգու մասին:

Մեր տնից ոչ հեռու մի խանութ կար, որի կողքից երբեք չէի կարողանում հանգիստ անցնել: Այն կոչվում էր «Ակվարիում», և նրա ցուցափեղկերում դրված էին վիթխարի ակվարիումներ, որոնք լիքն էին փայլատակող ձկնիկներով, բայց ավելի հետաքրքիր էին տերարիումների շարքերը, ուր ապակե պատերի ետևում սողում էին իժեր, խոշոր զմրուխտե մողեսներ և դուրս արծած աչքերով դոդոշներ: Քանի անգամ եմ կանգնել ցուցափեղկի առաջ, կախարդվածի պես աչքս չկտրելով այս հիասքանչ արարածներից, և ինչքան եմ երազել, որ դրանք իմը լինեն: Բայց ես արդեն մեր բնակարանն էի բերել փոքր թոշունների մի ամբողջ երամ, երկու կաշաղակ և կապիկ, և ուրիշ կենդանու հայտնվելը, ինչ էլ որ նա լիներ, իմ գլխին կթափեր ամբողջ ընտանիքի իրավացի զայրույթը. այնպես որ ինձ մնում էր միայն կարոտով նայել այս հրապուրիչ սողուններին:

Մի անգամ առավոտյան, երբ անցնում էի խանութի մոտով, աչք զարնեց ակվարիումի պատին փակցված հայտարարությունը՝ պահանջվում է երիտասարդ, հուսալի օգնական:

Ես վերադարձա տուն և սկսեցի մտածել գրավիչ առաջարկության մասին:

— Կենդանաբանական խանութում աշխատանք են առաջարկում, — ասացի մոր:

— Իսկապե՞ս սիրելիս, — ասաց նա, մտածելով մի այլ բանի մասին:

— Այո: Նրանց հարկավոր է երիտասարդ, հուսալի օգնական: Ես կուզեի նրանց մոտ աշխատել, — անփութորեն սացի ես:

— Փայլուն միտք է, — նկատեց Լարրին: — Այնժամ դու կարող ես այնտեղ տանել քո ամբողջ գազանանցը:

— Հազիվ թե նրան թույլ տան, սիրելիս, — ասաց մայրս:

— Ի՞նչ ես կարծում, ոքան կվճարեն այդ աշխատանքի համար, — հարցրի ես:

— Երևի չնչին բան, — պատասխանեց Լարրին: — Եվ քեզ այնքան էլ չի սազում «հուսալի» բառը, — կարծեմ, այնտեղ այդպե՞ս է զրված:

— Բայց ին նրանք գոնե ինչոր բան կվճարե՞ն, — հարցրի ես:

— Իսկ քո տարիքում աշխատելու իրավունք ունե՞ս:

— Դե ինչ, գնա փորձիր, — խորհուրդ տվեց Լարրին:

Եվ ահա հաջորդ առավոտյան ես գնացի կենդանաբանական խանութ, բացեցի դուռը և ներս մտա: Միջահասակ, հսկայական ակնոցով թուխ մարդը խանութի մյուս ծայրից ոստյուններ գործելով՝ թռավ ինձ մոտ:

— Բարի լույս, բարի լույս, սըր, — ասաց նա: — Ինչով կարող եմ ծառայել:

— Դուք . . . ը. ը. ը. . . ձեզ օգնակա՞ն է հարկավոր, — հարցրեցի ես:

Նա գլուխը մի կողմ թեքեց, և նրա աչքերը ապակու ետևում կլորացան:

— Օգնակա՞ն, — կրկնեց նա, — դուք, ինչ է, ուզո՞ւմ եք այստեղ աշպիսատել:

— Ըստ ք, այո, — ասացի ես:

— Իսկ դուք փորձ ունե՞ք, — անվատահորեն հարցրեց նա:

— Օ՛, վիթխարի փորձ, — ասացի ես, — միշտ զբաղվել եմ սողուններով, ձկներով ու ամենամեն ինչով: Իմ բնակարանը հիմա էլ լեկի եցուն է դրանցով:

Փոքրիկ մարդուկը նայեց ինձ:

— Քանի՞ տարեկան եք:

— Տասնվեց... գրեթե տասնյոթ, — ասացի ես:

— Գիտեք ինչ, — ասաց նա, — ձեզ շատ վճարել մենք չենք կարող: Այս խանություն այնքան ընթացիկ ծախսեր կան, ուղղակի անասելի... Բայց սկզբնական շրջանում ձեզ կարող եմ առաջարկել մեկուկես ֆունտ:

— Համաձայն եմ, — պատասխանեցի ես, — երբ պետք է սկսեմ:

— Ավելի լավ է երկուշաբթի օրվանից, — ասաց նա: — Երկուշաբթի օրվանից հարմար կլինի. ես կհասցնեմ ձևակերպել ձեր փաստաթորթերը: Թե՛ չէ մեզ մոտ դրանց պատճառով այնպիսի խառնաշփոթություն կարող է սկսվել... Հա, ինձ կոչում են միստր Ռոմիլի:

Ես տվեցի իմ անունը, մենք բավականին հանդիսավոր սեղմեցինք իրար ձեռք և այդպես էլ կանգնեցինք, լուր նայելով իրար: Ինձ համար միանգամայն պարզ էր, որ միստեր Ռոմիլին մինչև հիմա առիթ չի ունեցել որևէ մեկին աշխատանքի վարձելու, և նա ամենին էլ համոզված չէր, թե բոլոր ձևականությունները պահպանված են: Հարկավոր էր նրան օգնել:

— Գուցե, դուք ինձ ուղղակի ցո՞յց տաք խանութը, — շարունակեցի: — Ու մեկ էլ ասեք, թե ես ինչ պետք է անեմ:

— Ա՛յ, դա հիանալի միտք է, — բացականչեց միստեր Ռոմիլին, — սքանչելի միտք:

Նա սկսեց ճախրել խանութում, ձեռքերը թափահարելով թիթեռի պես, և ինձ ցոյց տվեց ինչպես պետք է մաքրեմ մեծ ակվարիումը, ինչպես ալրառորդերին զցեմ գորտերի ու դոդոշների վանդակը, որտեղ են դրված խոզանակներն ու ավելները, որոնցով մաքրում են հատակը: Խանութի տակի ընդարձակ նկուղում պահպում էր ձկնակերի պաշարը, ցանցորսիչներն ու այլ իրեր, և էլի այնտեղ, ծորակի տակ, որից կաթում էր ջուրը, մեծ բանկայի մեջ դրված էր առաջին հայացքից ոչխարի հում սրտի նման մի բան: Մոտիկից նայելիս պարզվեց, որ դա թելանման որդերի կույտ էր: Այդ բաց կարմիր որդերը ոչ միայն ձկների, այլև մի շաբք սողունների ու երկկենցաղների սիրած կերն են:

Պարզվում է, որ բացի ցուցափեղկը զարդարող հրապուրիչ արարածներից, խանութում կային նաև բազմաթիվ այլ կենդանիներ, զանազան արկղներում նստած էին դոդոշներ, մողեսներ, կրիաներ և փայլուն, ասես լաքապատ, օձեր, իսկ ակվարիումում ուռածփրված նստել էին լպրծուն գորտերը, և հուշադրոշի նմանվող իրենց ծոպավոր պոչերն էին շարժում տրիտոնները։ Չոր, փոշոտ ու անպտուղ Լոնդոնում անցկացրած մի քանի ամիսներից հետո այս խանութն ինձ թվաց իսկական դրախտ։

— Ահա և բոլորը, — ասաց միստեր Ռումիլին, եթք մենք ամեն ինչ նայեցինք։ — Կակսեք երկուշաբթի օրվանից, այո՞ւ Ռումիլ ժամը իննին։

Եվ ահա, երկուշաբթի օրը, իննից տասը պակաս ես արդեն զրունում էի խանութի լուսամուտների տակ, մինչև որ միստեր Ռումիլին հայտնվեց երկար վերարկուով ու սև զլխարկով, ներդաշնակորեն զրնզացնելով բանալիների կապուկը։

— Բարի լո՛յս, բարի լո՛յս, — ծոր տվեց նա։ — Շատ ուրախ եմ, որ ձեզ ժամանակին եմ տեսնում։ Գերազանց սկիզբ է։

Մենք մտանք խանութ, և ես անմիջապես սկսեցի աշխատել, նախ հարկավոր էր մաքրել գրեթե մաքրու հատակը, իսկ հետո ձկնիկներին կերակրել զալարուն որդերի գնդիկներով։ Շատ շուտով ես հասկացա, որ բարեհամբույր միստեր Ռումիլին ոչ մի պատկերացում չունի իր խնամարկյալների սովորությունների ու կարիքների մասին։ Գրեթե բոլոր վանդակները կառուցված էին բնակիչների համար ծայրաստիճան անհարմար և, ճիշտն ասած, ակվարիումները նույնպես։ Բացի այդ միստեր Ռումիլին այն տեսությունն էր առաջ քաշում, որ եթե կենդանին ինչոր կեր է ընդունել թեկուզ մեկ անգամ, ապա նրան կարելի է այդ կերով պահել ամբողջ կյանքի ընթացքում։ Ես որոշեցի, որ պետք է զբաղվել վանդակների ձևավորմամբ և ընդհանրապես պետք է մի քիչ թեթևացնել մեր խնամարկյալների կյանքը, բայց հասկանում էի, որ այստեղ անհրաժեշտ է զգուշություն, որովհետև միստեր Ռումիլին (որպեսզի նոր բառ չորոնեմ) համոզված պահպանողական էր։

— Միստեր Ռումիլի, իսկ ինչ կլինի, եթե մողեսներին ու դոդոշներին ալբարդերի փոխարեն մի նոր բան տանք, — հարցրեցի մի օր ես։

— Նո՞ր բան, — կրկնեց միստեր Ռումիլին, և նրա աշքերը ակնոցների ետևում ավելի կլորացան։

— Իսկ ի՞նչ հատկապես։

— Զանազանության համար կարելի է փորձել թեկուզ և նեպուկ, ես իմ երկկենցաղներին միշտ նեպուկներով էի կերակրում։

— Դուք դրանում համոզվա՞ծ եք, — հարցրեց միստեր Ռումիլին։

- Միանգամայն համոզված, — ասացի ես:
- Բայց նրանց դա չի՝ վնասի, իը՝, — հարցրեց նա վախեցած:
- Ո՛չ, նրանք պաշտում են նեպուկներին: Բազմատեսակ սնունդն առհասարակ շատ օգտակար է:
- Բայց որտեղից այն գտնենք, — ընկճված հարցրեց միստեր Ռոմիլին:
- Ամեն մի այգում դրանից լիքն է: Ուզո՞ւմ եք, ես մի քիչ կհավաքեմ:
- Դե լավ, — անվատահ ասաց միստեր Ռոմիլին: — Միայն եթե դուք միանգամայն վստահ եք, որ նրանց չի վնասի:

Ճաշից հետո զնացի բուսաբանական այգի և վերադարձա նեպուկներով բերներերան լիքը մի մեծ բանկա ձեռքիս: Պահեցի նրանց նկուլում, թաց տերևների մեջ: Երբ ինձ թվաց, որ զրտերն ու դոդոշները հոգնել են արլաճիձուներից, ես նրանց տվեցի ալյարզեզներ, իսկ երբ այս կերն էլ ձանձրացրեց, ես նրանց նեպուկ առաջարկեցի: Սկզբում միստեր Ռոմիլին վանդակների մեջ էր նայում այնպիսի ահաբեկված տեսքով, ասես վախենում էր, որ սատկած կտեսնի մեր բոլոր երկկենցաղներին ու սողուններին, և երբ համոզվեց, որ նրանք ոչ միայն չեն սատկում, այլև սկսել են կոկոալ իրենց վանդակներում, նրա հիացմունքը սահման չուներ:

Դրանից հետո ես զբաղվեցի երկու շատ խոշոր ու խոնարի ընձառյուծային դոդոշներով, որ բերված էին Հյուսիսային Աֆրիկայից: Բանն այն է, որ միստեր Ռոմիլին Հյուսիսային Աֆրիկան պատկերացնում էր իբրև անձայրածիր տափաստան, որի վերևում օր ու գիշեր այրում է արևը, և ջերմաստիճանը երբեք չի իջնում ութուն աստիճանից՝ ստվերում, եթե այնտեղ առհասարակ ստվեր լինում է: Ուստի նա այդ խեղձերին բանտարկել էր ապակե պատով փոքրիկ տերարիումում, որի վերևում կուրացնութիւն փայլում էին երկու հզոր էլեկտրական լամպ: Դժբախտ դոդոշները նստել էին սպիտակ, լերկ ավագի վրա, ուր ոչ մի հատիկ քար չկար, որ կարողանային թաքնվել այրող լույսից, և միայն գիշերը, երբ խանութում ամենուրեք մարում էինք լույսերը, նրանք մի քիչ ավելի հեշտ էին շնչում: Այս ամենից նրանց աշքերը պղտորվել էին, թվում էր, թե նրանք տառապում են կատարակտով, մաշկը չորացել էր ու ճարճքել, իսկ թաթերի ներբանները բորբոքվել էին:

Ես գիտեի, որ միայն հիշեցումն իսկ այնպիսի աղաղակող նորամուծությունների մասին, ինչպիսին դոդոշներին տեղափոխելն էր մի ուրիշ վանդակ, ուր խոնավ մամուռ կլիներ, միստեր Ռոմիլիին կհասցներ ահեղ սարսափի, ուստի փորձեցի որքան հնարավոր է տանելի պայմաններ ստեղծել դոդոշների համար: Նախ ես մայրիկիս խոհանոցից մի քիչ ձիթապողի յուղ թոցրի, սպասեցի, որ միստեր Ռոմիլին նախաձաշելու գնար, ու յուղով տրորեցի երկու դոդոշներին: Նրանց

մաշկը դադարեց ճաքճքել: Հետո դեղատնից քսուկ բերեցի (ստիպված էի դեղագործին բացատրել, — որը նրան քիչ հաճույք չպատճառեց, — թե ում համար է քսուկը), քսեցի դոդոշների թաթերին: Դա մի քիչ օգնեց, բայց այնուամենայնիվ, նրանց թաթերը դեռ ցավում էին: Ես ձեռք բերեցի նաև «Ուկեաչիկ» քսուկը, որը սովորաբար քսում են շների աչքերին, և դրանով մշակեցի դոդոշների աչքերը: Քսուկը հրաշագործ դուրս եկավ:

Ամեն օր, երբ միստեր Ռումիլին ճաշելու էր գնում, ես դոդոշներին ցնցուղ էի տալիս, ու նրանք ուղղակի երանության մեջ էին ընկնում: Նրանք նստում էին, բարեհոգաբար ուտցնելով կոկորդները ու աչքերը թարթելով, և եթե ես թեթև շարժում էի շիթը, իրենք էին սողում վանդակի մեջ, որպեսզի նորից հասնեն ցնցուղին: Մի անգամ վանդակում մի բուռ մամուռ դրեցի, և երկու դոդոշներն էլ անմիջապես խրվեցին նրա մեջ:

— Նայեցեք ապա, միստեր Ռումիլի, — ասացի ես իբր զարմացած, — ես պատահմամբ դոդոշների վանդակի մեջ մամուռ զցեցի, իսկ դա նրանց, ինչպես երևում է, դուր եկավ:

— Մամո՞ւ, — ասաց միստեր Ռումիլին: — Մամո՞ւ, բայց չէ՞ որ նրանք ապրում են անապատում:

— Ինձ թվում է, որ անապատում տեղտեղ երբեմն մի քիչ կանաչ լինում է, — ասացի ես:

— Բայց ես կարծում էի, թե այնտեղ համատարած ավագ է, որքան աչք կտրում է:

— Օ՛, ոչ... Իմ կարծիքով, այնտեղ կակտուսներ ել են աճում, և ընդհանրապես... — ասացի ես, — դուք միայն նայեք, թե ինչպես է նրանց դուր զալիս մամուռը:

— Դուր զալը դուր է զալիս, — ասաց միստեր Ռումիլին: — Այսպես, ուրեմն դուք գտնում եք, որ մամուռը հարկավոր է թողել այնտեղ:

— Իհարկե, — ասացի ես: — Իսկ գուցե էլի մի քիչ դնենք:

— Հուսով եմ, դա նրանց չի վնասի: Այս նրանք կարող են դա կուլ տալ ու խեղղվել, — հարցեց նա երկյուղած:

— Ո՛չ, չեմ կարծում, — հանգստացրի ես նրան:

Եվ հենց այդ օրից իմ սիրելի դոդոշները կարողանում էին ոչ միայն միսրածել մամուռի մեջ, այլև նստել խոնավ տակդիրի վրա, և նրանց թաթերը շատ շուտով ապաքինվեցին:

Դրանից հետո ես ուշադրություն դարձրի ձկներին: Իհարկե, ձկները պաշտում էին խողովակառդերին, բայց ես զգում էի, որ նրանց էլ չի խանգարի սննդի բազմազանությունը:

— Իսկ ինչ կլինի, եթե ձկնիկներին մի քիչ դաֆնի տանք, — զգուշորեն առաջարկեցի միստեր Ռումիլին:

Դաֆնիները փոքրիկ ջրային խեցգետիններ են, որոնց մենք սովորաբար ստանում էինք մեր խանութին սպասարկող ֆերմայից. այդ ֆերման վաճառքի համար մեր խանութն էր ուղարկում ջրիմուներ, խխունջներ և քաղցրահամ ջրերի ձկներ: Մարդիկ մեզանից էին միշտ փոքրիկ տուփերով դաֆնի գնում իրենց ձկնիկներին կերակրելու համար:

— Դաֆնինե՞ր, — նորից հարցրեց միստեր Ռումիլին, — կերակրե՞լ նրանց դաֆնիներով, իսկ մի թե նրանք դա կուտեն:

— Իսկ եթե չեն ուտում, ապա ինչու ենք այն վաճառում մարդկանց իբրև ձկների կեր:

Միստեր Ռումիլին այս պատասխանից պարտվեց:

— Բայց դուք իրավացի եք, — ասաց նա, — դուք իրավացի եք: Մենք նկուղում մի քիչ ունենք: Վաղը արդեն նորերը կուղարկեն: Փորձեցեք նրանց մի քիչ տալ և տեսեք, թե ինչ կստացվի:

Ես մոտավորապես մի ճաշի գդալ դաֆնի զցեցի յուրաքանչյուր ակվարիումի մեջ, և ձկնիկները նետվեցին նրանց վրա այնպիսի ոգևորությամբ, ինչպես դոդոշներն ու գորտերը՝ նեպուկների վրա:

Ես մի գործի մասին էլ էի մտածում, բայց այստեղ նուրբ հաշվարկ էր պահանջվում, ես ուզում էի որքան հնարավոր է գեղեցիկ ձևավորել ակվարիումները: Իսկ այդ աշխատանքը միստեր Ռումիլին անձեռնամիելիորեն ինքն էր կատարում: Իս կարծիքով, դա նրան այնքան էլ դուր չէր գալիս, բայց նա, երևի, ենթադրում էր, որ իր պարտականությունների մեջ է մտնում, իբրև «ֆիրմայի» ավագ աշխատակցի:

— Միստեր Ռումիլի, — ասացի մի անգամ: — Հիմա ես անելիք չունեմ, և զնորդներ ել չկան, չէի՞ք թույլ տա, որ ակվարիումներից մեկը զարդարեի: Ցանկանում եմ սովորել դա անել այնպես լավ, ինչպես դուք:

— Ի՞նչ եք ասում, — ասաց միստեր Ռումիլին և նովնիսկ կարմրեց. — Ես այնքան էլ լավ չեմ կարողանում . . .

— Օ՛, ես գտնում եմ, որ ձեզ մոտ հիանալի է ստացվում . . . Ես շատ եմ ցանկանում սովորել:

— Ի՞նչ եք ասում, — ասաց միստեր Ռումիլին և նովնիսկ կարմրեց. — Ես այդքան էլ լավ չեմ կարողանում . . .

— Օ՛, ես գտնում եմ, որ ձեզ մոտ հիանալի է ստացվում . . . Եվ ես շատ եմ ցանկանում սովորել:

— Դե, գուցե փոքր ակվարիումը . . . — ասաց միստեր Ռումիլին, — Ես ձեզ մի քանի խորհուրդներ կտամ գործի ընթացքում: Այսպես . . . տեսնենք, տեսնենք . . . Այնտեղ մի ակվարիում կա՝ մոլինեզիաներով, վաղուց հարկավոր էր մաքրել: Դրանց տեղափոխեցեք մի այլ ակվարիում, իսկ ջուրը թափեք և լավ լվացեք: Սկսենք սկզբից, լա՞վ:

Փոքրիկ ուռկանով բռնեցի բոլոր ձկնիկներին, որոնք նման էին խոշոր ու փայլուն ձիթապտուղների, և տեղափոխեցի ազատ ակվարիումի մեջ: Հետո ջուրը թափեցի, մաքուր քերեցի ակվարիումը ու կանչեցի միստեր Ռումիլին:

— Այսպես . . . — սկսեց նա, — հատակին մի քիչ ավագ ցանեցեք, ըմ, ըմ, ըեմ, և մի քանի քար որեք . . . Թերևս, մի քիչ էլ ըմ . . . ըմ . . . վալիսներ: Օրինակ, այ այն անկյունում:

— Իսկ չի՝ կարելի, որ ինքս փորձեմ, — հարցրեցի ես: — Ես . . . ինձ թվում է, ավելի լավ կտվորեմ, եթե ամեն ինչ ինքս կատարեմ: Իսկ երբ կվերջացնեմ, դուք կնայեք և կասեք, թե ինչը ճիշտ չի արված:

— Սքանչելի՝ միտք, — ասաց միստր Ռումիլին և մոտեցավ դրամարկղին, թողնելով ինձ մենակ:

Դա ընդամենը մի փոքրիկ ակվարիում էր, բայց ես նրա վրա քափքրտինք թափեցի: Ես բարձր ավագաթմբեր սարքեցի արծաթավուն ավազից: Ես խաղալիքային ժայռեր սարքեցի: Ես վալիսների թավուտներ տնկեցի, որոնց մեջ կխայտան մոլինեզիաների վտառներ: Հետո ակվարիումի մեջ զգուշությամբ ջուր լցրի, և երբ այն տաքացավ մինչև անհրաժեշտ ջերմաստիճանը, տեղափոխեցի այնտեղ ձկնիկներին ու կանչեցի միստեր Ռումիլին՝ տեսնելու իմ աշխատանքը:

— Աստված իմ, — ասաց նա, նայելով ակվարիումին: — Ամենազո՞ր աստված:

Նա ինձ վրա այնպիսի հայացք նետեց, որի մեջ նույնիսկ հուսախաբության նման բան կար: Ինձ նույնիսկ թվաց, թե նրան դուր չի գալիս, որ այդքան լավ է ստացվել: Ես զգացի, որ հարկավոր է փրկել դրությունը:

— Չեզ... ձեզ իսկապե՞ս դուր է գալիս, — հարցրի ես:

— Դա... դա հիանալի է: Հիանալի: Գլուխս չի մտնում, թե ինչպես եք արել:

— Ես դա կարողացա անել, որովհետև սովորել եմ ձեզանից, միստեր Ռոմիլի,
— ասացի ես: — Եթե դուր չին էիք, ինձ մոտ պարզապես ոչինչ չեր ստացվի:

— Դե ինչ եք ասում, ինչ, — ասաց միստեր Ռոմիլին, շառագունելով: — Ինչպես ես տեսնում եմ, դուք ինչոր բան ավելացրել եք ձեր կողմից:

— Այո, ես դա արել եմ, հետեւելով ձեզ, — ասացի ես:

— Հրմ: Չափազանց գովելի է, չափազանց գովելի, — ասաց միստեր Ռոմիլին:

Հաջորդ օրը նա ինձ հարցրեց՝ չեմ ուզում ձևավորել մի ակվարիում ևս: Ու ես հասկացա, որ ճակատամարտը տարել եմ, և, ընդ որում, չվիրավորելով միստեր Ռոմիլիի ինքնասիրությունը:

Բայց ես հանդգնորեն ցանկանում էի ձևավորել այն վիթխարի ակվարիումը, որ դրված է խանութի ցուցափեղկում: Նա մոտ չորսուկես ոտնաշափ երկարություն և երկու ոտնաշափ խորություն ուներ, և այնտեղ լողում էին բազմաթիվ գույնզգույն ձկնիկներ: Բայց ես հաստատ գիտեի նաև, որ որոշ ժամանակ չպետք է դուրս գամ թույլատրելի իրության սահմաններից: Ուստի սկզբից սկսեցի ձևավորել մի քանի փոքրիկ ակվարիումներ, իսկ երբ միստը Ռոմիլին վերջնականապես վարժվեց այն բանին, որ ես դրանով զբաղվեմ, խոսք բացեցի ցուցափեղկի մեծ ակվարիումի մասին:

— Միստը Ռոմիլի, կարելի է, որ այս մեկը փորձեմ ձևավորել, — հարցրի ես:

— Ի՞նչ: Ցուցափեղկը զարդարե՞լ, — զարմացավ նա:

— Հենց այդպես, — պատասխանեցի ես: — Այն վաղուց... վաղուց արդեն ժամանակն է գոնե մաքրելու: Այ ես էլ մտածեցի, որ դուք գուցե ինձ թույլ կտաք ինչոր բան վերափոխել:

— Դե չգիտեմ, — ասաց միստեր Ռոմիլին տարակուսած ձայնով: — Ճիշտն ասած, չգիտեմ: Չէ՞ որ դա հասարակ գործ չէ, գիտե՞ք: Այդ ակվարիումը ամենաաչք ընկնող տեղում է ու ամենից շատ է զրավում գնորդներին:

Այստեղ նա միանգամայն իրավացի էր, թե գնորդներին զրավում էին ձկնիկների վտառները, որոնք փողփողում էին ծիածանի բոլոր գույներով: Հազիվ թե

նրանց փոխարինեին միստեր Ռոմիլի դեկորատիվ հնարավորությունները, որոնցից ակվարիումի հատակը ավելի շատ նմանվում էր տակնուվրա եղած պարապուտի:

— Ես միայն կփորձեմ, կարելի՞ է, — ասացի ես: — Իսկ եթե չստացվի՝ ամեն ինչ կդարձնեմ առաջվա նման: Ես . . . ես նույնիսկ պատրաստ եմ աշխատել հանգստյան օրը:

— Դե ինչո՞ւ, — միստեր Ռոմիլին նույնիսկ զայրացավ: — Չի կարելի ամբողջ օրը նստել չորս պատի մեջ: Դուք դեռ շատ ջահել եք: Դուք պետք է վազվեք, զվարձանաք: Դե լավ, փորձեք, կտեսնենք ինչ կստացվի:

Այս գործի վրա ես գրեթե մի ամբողջ օր կորցրի ու դեռ հասցրի սպասարկել զանազան գնորդների, որոնք մեզնից գնում էին խողովառդեր, դաֆնիներ, իսկ երբեմն էլ անտառային գորտեր, որպեսզի դրանց բաց թողնեն իրենց լճերի մեջ, կամ էլ ինչոր մի ուրիշ բան: Ես այդ վիթխարի ակվարիումի վրա աշխատում էի խելազարի պես: Թեք լանջերով ավազաթմբեր սարքեցի, սքանչելի գրանիտից ժայռեր կանգնեցրի: Գրանիտե ժայռերի միջև ընկած հովիտներում փորեցի վայսիների և էլ ավելի նուրբ ու փարթամ ջրիմուտների անտառները: Քարերի ու ավազների մեջ զցեցի շողշողացող կարմիր սվինակիրներին, փայլուն սև մոլիխնեզիաներին, արծարափայլ սկալարիներին և տոնական հրավառության նման վառվող նեռններին ու կողքից նայեցի իմ ստեղծածին, պետք է խոստովանեմ, որ խորապես ցնցված էի սեփական հանձարեղությամբ: Ռոմիլի հիացմունքն աննկարագրելի էր:

— Ապշեցուցի՞չ, ապշեցուցիչ է, — կրկնում էր նա, — պարզապես ապշեցուցիչ:

— Իզուր չեն ասում, միստեր Ռոմիլի, որ լավ ուսուցչի աշակերտը լավը կլինի, — ասացի ես:

Օ՛, դուք ինձ շողոքորթում եք, շողոքորթում, — ասաց նա, կատակով սպառնալով ինձ մատով: — Տվյալ դեպքում աշակերտը գերազանցեց ուսուցչին:

— Ես դա չեի ասի: Բայց հույս ունեմ, որ երբեմ կկարողանամ համեմատվել ձեզ հետ:

Այդ օրվանից ինձ թույլատրվեց ձևավորել բոլոր ակվարիումները և բոլոր վանդակները: Մեր մեջ ասած, ես կարծում եմ, որ միստեր Ռոմիլին մեծ թեթևություն զգաց, եթե ազատվեց այդ հոգնեցուցիչ զբաղմունքից՝ տանջել իրեն ինչոր բան հնարելու համար, բացարձակապես զուրկ լինելով գեղարվեստական ձաշակից:

Ոչ երկար որոնումներից հետո ես գտել էի մի փոքրիկ սրճարան, որը հեռու չէր մեր խանութից, ու սովորաբար այնտեղ էի ճաշում, մանավանդ որ այնտեղ կար մի փառահեղ մատուցողուիի: Նա իմ մի քանի հաճելի խոսքերի դիմաց ինձ համար ավելի շատ էր բերում նրբերշիկ և անպայման զգուշացնում էր մահացու վտանգի

մասին, որ թաքնված էր այդ օրվա իոլանդական ռազուի մեջ: Մի անգամ ձաշելու գնալիս ես հայտնաբերեցի սրճարան տանող ամենակարձ ճանապարհը: Դա մի նեղ, փոքրիկ փողոց էր, որի երկու կողմից բարձրանում էին մեծ խանութներ ու բարձր տներ: Փողոցը սալարկված էր գետաքարով, և հենց որ ես մտնում էի այդ փողոցը, իսկույն զգում էի ինձ դիկկենայան ժամանակներում. փողոցի մի մասը երիզված էր ծառերով, իսկ այնուհետև ձգվում էր փոքրիկ խանութների շարքը: Հենց այդ ժամանակ էլ ես հայտնաբերեցի, որ մենք այս թաղամասի միակ կենդանաբանական խանութը չենք: Ես հայտնվեցի Հենրի Բելլոուի տերությունում:

Նրա փոքրիկ խանութի կեղտուտված լուսամուտը զբաղեցնում էր մոտ վեց քառակուսի տարածություն և մոտ երկու ոտնաշափ խորություն ուներ: Վերից վար այն լցված էր փոքրիկ վանդակներով, և նրանցից յուրաքանչյուրի մեջ նստած էին մեկերկու թռչնակներ՝ սերինոսներ, դրախտապաններ, ազնվասարեկներ, դեղձանիկներ, ալիքավոր թութակներ: Վանդակների տակի պատուհանը ծածկված էր կծեպների և թռչնաղբի հաստ շերտով, բայց վանդակները բծախնդրորեն մաքրված էին. նրանցից յուրաքանչյուրի մեջ դրված էր մի փունչ սալաթ, աստղածաղկի ճյուղ, ինչպես նաև սպիտակ ցուցանակ, որի վրա անհավասար գլխատառերով գրված էր. «Վաճառված է»: Խանութի ապակե դուռը վարագուրված էր հնությունից դեղնած շղարշով, իսկ ապակու ետևում կախված էր ստվարաթուղթ՝ գործական մակագրությամբ «Բարի գալուստ»: Այս ստվարաթղթի հակառակ կողմը, ինչպես ինձ վիճակվեց իմանալ, նույն քաղաքավարությամբ տեղեկացնում էր. «Յավում ենք, բայց այսօր փակ է»:

Խորդութորդ փողոցով շտապելով նրբերշիկներիս մոտ, ես ոչ մի անգամ չտեսա, որ գոնե մի գնորդ այդ դոնով ներս մտնի ու դուրս գա: Ընդհանրապես կարելի էր մտածել, որ այս խանութում բոլորը մեռել են, և միայն թռչուններն էին ժամանակ առ ժամանակ քնկու ոստոստում թառից թառ: Անցավ մի քանի շաբաթ, ու իմ հետաքրքրությունը շարժվեց. ինչո՞ւ այս մարդիկ չեն տանում իրենց գնած թռչուններին: Չեր կարող պատահել, որ երեսունից ավելի տարբեր թռչունների տարբեր տերերը հանկարծ բոլորը մեկ մարդու նման որոշեն, որ դրանք իրենց պետք չեն: Իսկ եթե արդեն տեղի է ունեցել նման քիչ հավանական իրադարձություն, ապա ինչո՞ւ չի հանված «Վաճառված է» մակագրությունը: Կեսօրվա ընդմիջմանը ժամանակ չի ունենում այդ խորհրդավոր հանգամանքը հետազոտելու համար: Բայց մի անգամ, վերջապես, իմ բախտը բերեց: Այդ օրը միստեր Ռումիլին ճախրում էր ամբողջ խանութով մեկ, քթի տակ մոթմոթալով. «Ես աշխատավոր մեղու եմ . . .», իսկ հետո իջավ նկուղ, և այնտեղից հանկարծ լսվեց մի հոգեմաշ ճիչ: Ես ցած նայեցի, մտածելով, թե ի՞նչ կարող էի ես այնտեղ արած լինել:

— Ի՞նչ է պատահել, միստեր Ռումիլի:

Միստեր Ռումիլին երևաց ներքեսում, գլուխը ձեռքերի մեջ առած ու լրիվ հուսահատված:

— Ա՞յս, ես դմբո՞ւ եմ, — ասում էր նա, երկարացնելով, — անուղեղ, անուղեղ, ԱՆՈՒՂԵՇՆ, դմբո՞ւ :

Հասկանալով, որ ես այստեղ մեղք չունեմ, մի քիչ սրտապնդվեցի:

— Իսկ ի՞նչ է պատահել, — հարցրի հոգատարությամբ:

— Խողովակառդերն ու դաֆնիները . . . — ողբերգական ձայնով բացականչեց միստեր Ռումիլին, հանելով ակնոցները և տենդազին սրբելով ապակիները:

— Երևի պաշարները սպառվե՞լ են:

— Ճենց այդպես, — բացականչեց միստեր Ռումիլին, անդրշիրիմյան ձայնով: — Ի՞նչ անփութություն իմ կողմից: Ինչպիսի աղաղակող անփութություն: Ճեռացնե՞լ է ինձ հարկավոր: Ո՞չ, այսպիսի մեկ ուրիշ դմբո՞ւ չկա:

— Մի՞թե դրանց չի կարելի ձեռք բերել մի ուրիշ տեղում, — հարցրի ես, ընդհատելով միստեր Ռումիլիի բանավոր ինքնածաղկումը:

— Բայց դրանց մեզ միշտ ուղարկում են ֆերմայից, — ճշաց միստեր Ռումիլին, ասես ես այստեղ կողմնակի մարդ էի և կարիք ունեի բացատրության, — դրանց ուղարկում են ամեն շաբաթ, եթիւ ես պատվիրում եմ: Իսկ ես, անհուսալի ապուշ, մոռացել եմ պատվիրել:

— Բայց մի՞թե մեկ ուրիշ տեղից չենք կարող ձեռք բերել, — հարցրեցի ես:

— Իսկ գուպպիները, սվինակիրները և սև մոլինեզաները անհամբեր սպասում են իրենց խողովակառդերին, — շարունակում էր միստեր Ռումիլին, համակվելով իր իսկ նկատմամբ իհստերիկ կարեկցանքով: — Նրանք այնպե՞ս են երազում դրանց մասին: Ո՞չ, ես չեմ համարձակվի երևալ նրանց աչքին: Պատառը որևէ կառնի կոկորդումս, եթիւ ապակիների ետևում տեսնեմ նրանց խղճուկ դնչիկները . . .

— Միստեր Ռումիլի, — վճռականորեն ընդհատեցի ես: — Չի՞ կարելի արդյոք մեկ ուրիշ տեղից ճարել այդ խողովակառդերը:

— Հը՞՝, — ասաց միստեր Ռումիլին, աչքերը հառելով վրաս: — Մեկ ուրիշ տեղի՞ց: Բայց չէ՞ որ միշտ ֆերմայից են ուղարկում . . . Սպասեցեք, սպասեցեք . . . Ես սկսում եմ հասկանալ:

Ես զգացի, որ նախաձեռնությունն իմ ձեռքը վերցնելու ժամանակն է արդեն:

— Գուցե Բելոռուի՞ց, — ասացի ես:

— Բելոռո՞ւ: Բելոռո՞ւ, — կրկնեց նա: — Բացարձակապես անզործունակ մարդ է: Թոշուններ է վաճառում: Հազիվ թե նրա մոտ մի բան գտնվի:

— Բայց դե փորձել հո կարելի՞ է, — ասացի ես: — Գուցե ես գնամ, իմանամ:

Միստեր Ռոմիլին մտածմունքի մեջ ընկավ:

— Դե, լավ, — ասաց նա վերջապես, շրջվելով ձկնիկներից, որոնք դաժանորեն նրան էին նայում ակվարիումի ապակիների միջից: — Դրամարկղից տասը շիլինգ վերցրեք և վերադարձեք որքան կարելի է շուտ:

Նա տվեց ինձ դրամարկղի բանալին, ընկավ աթոռին և վշտահար նայեց իր փայլեցրած կոշիկներին: Ես բացեցի դրամարկղը, վերցրի տասը շիլինգ, լրացրի անդորագիր. «Տասը շիլինգ — խողովակառրդ», անդորագիրը դրեցի դրամարկղի մեջ, փակեցի այն և բանալին խորեցի միստեր Ռոմիլիի անզգա ձեռքի մեջ: Մեկ րոպե էլ չանցած, ես արդեն խառնվել էի գնորդների բազմությանը, որոնք նայում էին ցուցափեղկերը: Ես լայն մայթով շտապեցի Բելոռուի խանութը, իսկ շուրջու դդրդում էին վիթխարի կարմիր ավտոբուսները՝ տաքսիների ու այլ մեքենաների շքախմբով շրջապատկած: Ես հասա փոքրիկ փողոցը, թեքվեցի անկյունից, և հանկարծ ինձ պարուրեց խաղաղ լոռությունը: Ավտոբուսների հռնդյունը, ներբանների քստքստոցը, արգելակների զվոցը, կլաքսոնների կրկոցը խլացան, դարձան գրեթե գեղեցիկ, ինչպես ալեբախության հեռավոր շառաչ:

Փողոցի մի կողմում ձգվում էր մրից սևացած հարթ պատը. մյուս կողմից երկաթե ցանկապատը պահպանում էր փոքրիկ եկեղեցու բակը: Ոմն պատվարժան մարդ այստեղ տնկել էր սոսիների մի շարք: Նրանք թեքվել էին ցանկապատի վրա, կանաչ սաղարթով երիգելով փողոցը, և նրանց բծավոր բների վրա երկրաչափի թրթուրները կատարում էին իրենց հեռավոր անցումները համառորեն չափելով կեղեկ իրենց իսկ անհայտ մի մղումով: Այնտեղ, ուր վերջանում էր սոսիների ծառուտին, սկսվում էր խանութների շարքը. որանք ընդամենը վեցն էին, և բոլորն էլ շատ փոքրիկ էին, բայց յուրաքանչյուրն ամեն կերպ աշխատել էր պատկառելի երևալ:

Ահա Կլեմիստրան, «Կանացի տարագներ». պատուհանում ցուցադրված է մի տարօրինակ գործետ, որը, ինչպես երևում է, զլխավոր խայճ էր ծառայում: Հենց միայն ապակե աչքերով ու սեփական պոչը ատամների մեջ պահած այս գործետի տեսքը բավական էր, որ կենդանահերձման ցանկացածդ հակառակորդի սիրտը կանգ առներ, եթե նա հանկարծ անցներ դրա կողքով: Ապա՝ գալիս էր «Թզուկը»: «Թեթև նախածաշեր, թեյ ու խորտիկներ»ք, այստեղ նախածաշելով դուք կարող եք անցնել միստեր Ա. Ռուլետի մոտ. այս խանութի «Ծխախոտ» ցուցափեղկում ոչինչ չկար, բացի սիգարեթների ու ծխամորձերի ուկլամից, իսկ ամենակենտրոնում աչքի էր

զարնում մի ճշան պլակատ, որը ռեկլամում էր ծխամորձի ծխախոտը: Ես արագ անցա այս խանութների մոտով, անցա Ռուբեն Դրուիդի՝ անշարժ գույք վաճառող գործակալի խանութի կողքով, ուր կային դարչնագույն երանգներով պատկերված կոկիկ բնակարանների բազմաթիվ սքանչելի նկարներ, ապա մի դրան մոտով, որը բավական խիստ և անսպասելիորեն զարդարված էր միայնակ նուրբ վարդագույն ունիտագով՝ «Մ. և Ռ. Դրամլիններ, Զրմուղագործներ», — հասա վերջին խանութին, որի դրան վրա կախված ցուցանակը պարզ ու անպահույած տեղեկացնում էր. Հենրի Բելոու, Փետրավորների մասնագետ: Վերջապես, մտածեցի ես, հասավ այն ժամը, երբ մուտք կգործեմ այդ խանութը, և, թերևս կգուշակեմ «Վաճառված է» մակագրությամբ վանդակներում ապրող թոշունների գաղտնիքը: Բայց երբ մոտեցա խանութին, տեղի ունեցավ մի անսպասելի բան: Բարձրահասակ, անբարեկազմ մի կին՝ տվյալներով կոստյումով և տիրոյան մի հիմար փետրավոր գլխարկով, առաջ անցավ ինձնից, վստահ քայլերով մոտեցավ «Բարի գալուստ» ցուցանակով դրանը, բացեց և վստահ քայլերով մտավ ներս զանգակների ներդաշնակ զնզնությունուն: Ես ցնցված էի: Առաջին անգամ էի տեսնում այդ փոքրիկ խանութներից մեկը մտնող գնորդի: Եվ այնքան շատ էի ցանկանում տեսնել, թե ինչ է կատարվելու այնտեղ, որ առաջ նետվեցի ու ներս ընկա դրոնից, քանի դեռ զանգակի դողանջը չէր լոել:

Ներսում գրեթե լրիվ մութ էր, և ես ու տիրոյան գլխարկով տիկինը ասես փոշոտ սարդոստայնի մեջ ընկած ցեց լինեինք: Մենք սպասում էինք, որ որեւ մեկը կշտապի մեզ սպասարկել, լսելով զանգակի դողանջը: Բայց իզուր, մեզ շրջապատել էր համատարած լոռությունը, եթե չհաշվենք թոշունների թույլ ծլվլոցը, փետուրների հանկարծակի խշոցը, երբ անկյունում նստած կակադոն թափ տվեց իրեն՝ այսպիսի ձայնով ուղղում են չհարթուկված սպիտակեղենը: Իրեն լավ թափահարելով, թութակը գլուխը թեքեց մի կողմ և կամաց ու միանգամայն անտարբեր ասաց. «Ողջո՞ւ վն, ողջո՞ւ վն»:

Թվում էր, թե մենք սպասում էինք մի ամբողջ հավիտենականություն, թեև, երևի, անցել էր ընդամենը մի քանի րոպե: Իմ աշքերն աստիճանաբար վարժվեցին կիսամութին: Ես տեսա մի ոչ մեծ վաճառասեղան, իսկ նրա ետևում՝ թոշնակներով լի արկրեր: Վաճառասեղանին հենված էին կանեփով, կորեկով և հլածուկով լիքը պարկեր: Պարկերից մեկի մեջ պայզել էր մի սպիտակ մուկ ու տենդագին արագությամբ կորեկ էր խմոռում (այդպես ամաչկոտ հյուրը մեծ հրավերքի ժամանակ շտապշտապ կրծում է պանրաձողիկները): Ես արդեն մտածում էի՝ չփակե՞մ արոյոք դուրը, որ զանգակները նորից դողանջեն, երբ հանկարծ մի շատ մեծ և շատ ծեր քերծե դուրս եկավ վաճառասեղանի ետևի դրոնից և, պոչը թափահարելով, կաղեկադ ու հանդիսավոր անցավ խանութի միջով: Նրա ետևից հայտնվեց մի մարդ, ըստ երևույթին ինքը՝ միստեր Բելոուն: Դա մի բարձրահասակ, ամրակազմ ծերուկ էր, զանգուր ու ձերմակ փարթամ մազերով և խիտ ու կոշտ բեղերով, որ նման էին փշի մացառների: Թվում էր, թե դրանց մեջ կարող էր ապաստան գտնել թոշունների մի ամբողջ երամ: Փրչու հոնքերի տակ, ոսկեղօծ շրջանակներով ակնոցի ապակիների

միջից փայլում էին անմոռուկների պես երկնազույն ու պայծառ փոքրիկ աչքերը: Նա քայլում էր վսեմաշուր դանդաղությամբ, ինչպես խոշոր, ծույլ ծովաշուն: Դուրս գալով վաճառասեղանի ետևից, նա թեթև խոնարհվեց.

— Տիկին, — ասաց նա թավ, ուժգին թասով, — տիկին, ես ամբողջովին ձեր տրամադրության տակ եմ:

Տիրովյան գլխարկը փոքրինչ շփոթվեց այսպիսի վերաբերմունքից:

— Օ՛, Է՛ է, Է՛, է... Բարի օր, — ասաց նա:

— Ինչո՞վ կարող եմ ծառայել, — հարցրեց միստեր Բելոռուն:

— Ես, ճիշտն ասած, եկել եմ ձեզ հետ խորհրդակցելու: Է՛, է, Է՛... իմ զարմիկը, զիտեք... նրա տասնչորս տարին շուտով կլրանա, և ես կցանկանայի ծննդյան օրը նրան մի թոշուն նվիրել: Գիտեք, նա շատ է հրապուրված թոշուններով:

— Թոշո՞ւն, — ասաց միստեր Բելոռուն: — Թոշուն: — Իսկ հատկապես ինչ թոշուն, ինչ տեսակ թոշուն կուզենայիք նվիրել նրան, տիկին:

— Դե՛... ես... Ես նույնիսկ չզիտեմ, — ասաց տիրովյան գլխարկով տիկինը: — Թերևս դեղձանիկ:

— Տարվա այս եղանակին դեղձանիկներ բազմացնել խորհուրդ չեի տա, — ասաց միստեր Բելոռուն, տխուր տարուրերելով գլուխը: — Նույնիսկ ես ինքս այդ չեի անի: Եվ ես անազնիվ մարդ կլինեի, եթե ձեզ դեղձանիկ վաճառեի, տիկին...

— Ինչո՞ւ չի կարելի տարվա այս եղանակին... — հարցրեց ակնհայտորեն հուզված կլինը:

— Դեղձանիկների համար շատ վատ ժամանակ է, — ասաց միստեր Բելոռուն:

— Պատկերացնում եք, նրանք հիվանդանում են բրոնխիտով:

— Օ՛, — ասաց կլինը, — իսկ եթե թութա՞կ վերցնեմ:

— Այ, դա երբեք խորհուրդ չեի տա, տիկին: Այժմ ամեն տեղ մոլեգնում է սոսկալի պսիտակող, — ասաց միստեր Բելոռուն:

— Ի՞նչ է մոլեգնում, — հարցրեց տիկինը:

— Պսիտակող, տիկին... Գիտե՞ք թութակների հիվանդություն է: Գրեթե բոլոր թութակները վարակված են տարվա այս եղանակին: Իսկ մարդկանց համար, ի զիտություն ձեզ դա մահացու վտանգավոր է: Երեկ հենց ինձ մոտ էր

առողջապահության մինխատրության տեսուչը, քննեց իմ թութակներին: Ասաց, որ նրանք վաղ թե ուշ անպայման կիրանդանան: Այնպես որ ես դրանցից ոչ մեկին չեմ կարող վաճառել ձեզ:

- Բայց ի՞նչ թռչուն դուք կարող եք առաջարկել, — ասաց կինը ցածր ձայնով:
- Դիտի խոստովանեմ, տիկին, որ հիմա թռչուն վաճառելու համար շատ անբարենպաստ ժամանակ է, — ասաց միստեր Բելոռուն: — Բոլորը գլխովին փետրաթափ են լինում:
- Նշանակում է, դուք ինձ խորհուրդ չե՞ք տալիս թռչուն գնել, — ասաց կինը: — Իսկ եթե մի ուրիշ բան վերցնեմ, ասենք, սպիտակ մուկ կամ մեկ ուրիշ գազանիկ:
- Դե, ինչ, այդ դեպքում, վախենում եմ, որ ստիպված կլինեք մեկ այլ տեղ փնտրել, տիկին: Ես այդպիսի բաներ չեմ վաճառում, դժբախտաբար:
- Ախ, այդպես, — ասաց կինը: — Դե ինչ, այդ դեպքում կարելի է գնալ Հարրոդսի մոտ:
- Հոյակապ հանրախանութ է, տիկին, — ասաց միստեր Բելոռուն, — հոյակապ խանութ է: Միանգամայն վստահ եմ, որ այնտեղ կգտնեք ձեր ուզածը:
- Շատ շնորհակալություն, — ասաց տիկինը: — Դուք շատ սիրալիր եք:
Եքք դուռը նրա ետևից ծածկվեց, միստր Բելոռուն դարձավ դեպի ինձ:
- Բարի օր, — ասացի ես:
- Բարի օր, սըր, — ասաց նա: — Ես լիովին ձեր տրամադրության տակ եմ: Զեզ ինչ է հարկավոր:
- Ընդհանրապես եկել եմ հարցնելու, թե ձեզ մոտ որդե՞ք չկան: Ես աշխատում եմ «Ակվարիումում», և մեր որդերը վերջացել են:
- Այդպես, ուրեմն, «Ակվարիումո՞ւմ»: Այդ Ռոմիլիի մո՞տ:
- Այո՛, նրա մոտ:
- Այդպես, այդպես, — ասաց միստր Բելոռուն, — իսկ ինչից դուք որոշեցիք, որ ես պիտի որդեր ունենամ: Չէ՞ որ ես զբաղվում եմ փետրավորներով:
- Միստեր Ռոմիլին այդպես էլ ասաց, իսկ ես մտածեցի, որ գուցե պատահաբար մի քիչ ունենաք, ու որոշեցի գալ:

— Դե ինչ, պատկերացրեք, որ չեք սխալվել, — ասաց միստեր Բելլոուն: — Եկեք իմ ետևից:

Նա ինձ տարավ վաճառասեղանի ետևի դրոնվ մի փոքրիկ, չհավաքված, բայց շատ հյուրընկալ սենյակ: Բազկաթոռների և բազմոցի տեսքից կարելի էր իսկույն կոահել, որ շունը դրանցից ավելի քիչ չի օգտվում, քան ինքը՝ միստեր Բելլոուն: Նա տարավ ինձ սալարկված բակը, որ ստվերու էր եկեղեցու այգու սոսիների շնորհիվ: Բակի մեջտեղում կար մի ոչ մեծ ավազան, որի մեջ անընդհատ ջուր էր լցվում ծորակից, իսկ ավազանի մեջտեղի քարե թմբի վրա կանգնած էր զիպսե Ամուրը: Ավազանը վխտում էր ոսկի ձկնիկներով, իսկ անկյունում դրված էր ջեմի մի մեծ բանկա՝ խողովակառդերի մի ահազին գնդով: Միստեր Բելլոուն մի բանկա էլ գտավ և նրա մեջ լցրեց որդերը: Հետո այն մեկնեց ինձ:

— Դուք շատ բարի եք, — ասացի ես: — Որքան պետք է վճարեմ:

— Միայն թե չմտածեք վճարել, — ասաց միստեր Բելլոուն: — Վճարել պետք չէ: Սա նվեր է:

— Բայց . . . բայց դրանք սարսափելի թանկ են, — շփոթված ասացի ես:

— Դա նվեր է, տղաս: Ընդունեցեք այն իբրև նվեր, — ասաց միստեր Բելլոուն:

Նա ուղեկցեց ինձ նորից դեպի խանութի դուռը:

— Ասացեք, իննդեմ, միստեր Բելլոու, իսկ ինչու է ձեր ցուցափեղկի բոլոր վանդակների վրա գրված՝ «Վաճառված է»:

Նա խորաթափանց հայացքը բնեռեց վրաս:

— Որովհետև դրանք վաճառված են, — պատասխանեց նա:

— Բայց նրանք վաճառված են մի ամբողջ հավիտենականություն: Հենց այն օրից սկսած, ինչ ես անցնում եմ այս փողոցով: Իսկ դա արդեն երկու ամսից ավելի է: Ինչ է, նրանց ետևից ոչ ոք չի՝ գալիս:

— Ոչ, ես ուղղակի. . . Ես դրանք պահում եմ ինձ մոտ, որովհետև տերերը հասկանում եք, առայժմ չեն կարող նրանց տանել: Նրանք սարքում են նոր վոյերներ, վերանորոգում են վանդակները, և այլն և այլն. . . — ասաց միստեր Բելլոուն:

— Իսկ դուք դրանց վաճառել եք տարվա հարմա՞ր ժամանակ, — հարցրի ես:

Միստեր Բելլոուի դեմքով քմծիծաղ անցավ:

— Դե իհարկե, — ասաց նա:

— Իսկ ուրիշ թոշուններ ունե՞ք, — հարցրի ես:

— Այո՛, վերևում, — ասաց նա: — Վերևում:

— Եթե ես ազատ ժամանակ գամ ձեզ մոտ, դուք ինձ ցույց կտա՞ք դրանց:

Միստեր Բելոռուն մտածեց նայեց ինձ, շոյելով կզակը:

— Կարծում եմ, որ դա հնարավոր է կազմակերպել, — ասաց նա: — Երբ եք մտադիր գալ:

— Շաբաթը մեզ մոտ կարծ օք է, — ասացի ես: — Կարելի՞ է գալ շաբաթ օրը, ճաշից հետո:

— Շաբաթ օրը սովորաբար իմ խանութը փակ է: Բայց դուք զանգ տվեք երեք անգամ, և ես դուռը բաց կանեմ:

— Շատ շնորհակալ եմ, — ասացի ես, — շնորհակալություն խողովակառդերի համար: Միստեր Ռոմիլին շատ երախտապարտ կլինի ձեզ:

— Չարժե, չարժե, — ասաց միստեր Բելոռուն: — Հաջողություն ձեզ:

Ես դուրս եկա, անցա ամբողջ փողոցով և վերադարձա մեր խանութը:

Մի քանի օր միստեր Բելոռուն դարձել էր իմ մտորումների գլխավոր առարկան: Եվ ոչ մի րոպէ ես չեի հավատում, որ նրա ցուցափեղկի թոշունները վաճառված են, բայց չեի կարողանում հասկանալ, թե ինչի համար են նրանց վրա կախված այդ ցուցանակները: Բացի այդ ինձ խիստ մտահոգեց, որ նա բացահայտորեն չուզեց թոշուն վաճառել տիրույան գլխարկով տիկնոջը: Ես հաստատ վճռեցի, որ շաբաթ օրը, ինչ է որ լինի, կիմանամ այդ գաղտնիքը հենց իրենից՝ միստեր Բելոռուից:

Վերջապես եկավ շաբաթ օրը, և ես ուղիղ ժամը երկուսին արդեն կանգնած էի միստեր Բելոռուի խանութի առաջ: Դուն մակագրությունը ազդարարում էր. «Ցավում ենք, այսօր փակ է»: Այնուամենայնիվ, ես երեք անգամ սեղմեցի զանգի կոճակը և սկսեցի վստահորեն սպասել: Շուտով միստեր Բելոռուն բացեց դուռը:

— Ա՛, — ասաց նա: — Բարի օք:

— Բարի օք, միստեր Բելոռու, — ասացի ես:

— Խնդրեմ, ներս անցեք, — հյուրընկալորեն ինձ հրավիրեց միստեր Բելոռուն: Ես ներս մտա, և նա խնամքով իմ ետևից ծածկեց խանութի դուռը:

— Այսպես, դուք ցանկանում եք, որ ձեզ թոշուննե՞՞ր ցույց տամ, — ասաց նա:

— Խնդրում եմ, եթե կարելի է, — ասացի ես:

Նա ինձ շատ նեղլիկ ու երերուն աստիճաններով տարավ դեպի վեր: Վերևում, որքան կարողացա դատել, կար մի փոքրիկ լողարան, ննջարան ու էլի մեկ սենյակ, ուր և տարավ ինձ միստեր Բելոռուն: Հատակից մինչև առաստաղը սենյակը լցված էր վանդակներով, իսկ վանդակներում կային ամեն տեսակի, ձևի ու գույնի թռչուններ: Այնտեղ կային շատ փոքրիկ, վառ գույներով ամերիկյան ոստայնակներ: Այնտեղ կային նաև մի քանի հոյակապ ավստրալիական սերինոսներ: Այնտեղ կային տերևի պես կանաչ երկայնապոչ թռւթակներ, և կարմիր կարդինալներ՝ բոստրագույն, ինչպես արքայական թիկնոցները: Հիացմունքից շունչս կտրվեց: Միստեր Բելոռուն, ի տարբերություն միստեր Ռոմիլիի, հիանալի զիտեր իր գործը, — նա զիտեր յուրաքանչյուր թռչնի անունը, նույնիսկ լատիներեն զիտական անունը, զիտեր որտեղից է նա, և՝ ամենից լավ ինչով կարելի է նրան կերակրել, և՝ քանի ձու է ածում: Նա ուղղակի իամստության ծով էր:

— Իսկ այս թռչունները նույնպե՞ս վաճառվում են, — հարցրի ես, աչքս չկտրելով կարդինալից:

— Իհարկե, — ասաց միստեր Բելոռուն և ավելացրեց, — բայց բացառապես տարվա համապատասխան ժամանակ:

— Ինչո՞ւ եք դուք միշտ խոսում տարվա համապատասխան ժամանակի մասին, — հարցրեցի ես: — Քանի որ դուք թռչուն եք վաճառում, ուրեմն, պիտի վաճառեք տարվա ուզած ժամանակ:

— Եհ, ոմանք այդպես էլ վարվում են, բայց ես երկաթե կանոն ունեմ. Ես մեկընդմիշտ որոշել եմ թռչուններին չվաճառել տարվա անհամապատասխան ժամանակ:

Ես նայեցի նրան ու որսացի նրա աչքերի ժպիտը:

— Այդ դեպքում տարվա ո՞ր ժամանակն է համարվում համապատասխան, — հարցրեցի ես:

— Դե, եթե դուք ինձ եք հարցնում, ապա այդպիսի ժամանակ չի լինում, — հայտարարեց միստեր Բելոռուն:

— Ուրեմն, դուք երբեք դրանց չե՞ք վաճառում, — հարցրեցի ես:

— Շատ հազվադեպ, — ասաց միստեր Բելոռուն: — Միայն բացառության կարգով, օրինակ, մտերիմ բարեկամներիս:

— Ահա թե ինչու չցանկացաք թռչուն վաճառել այն տիկնոջը:

— Այո, — ասաց նա:

— Եվ ցուցափեղկի բոլոր թռչունները՝ «Վաճառված է» ցուցանակով, ամենին էլ վաճառված չեն, այնպես չէ:

— Անկեղծորեն ասած (միայն թե թող մեր մեջ մնա), դրանք ոչ ոքի վաճառված չեն, — խոստովանեց նա:

— Լավ, բայց ինչպես եք դուք ապրուստի համար փող վաստակում, — հարցրեցի ես:

— Հա՛, ասաց միստեր Բելոռուն, — հենց բանն էլ այդ է, ոչ մի կերպ:

Երեխ ես շատ հիմար տեսք ունեի, որովհետև միստեր Բելոռուն կամաց ծիծառեց ու շարունակեց.

— Դե, գնանք ներքև, թեյ խմենք, հը՛: Ես ձեզ ամեն ինչ կբացատրեմ: Բայց խոստացեք, որ դա մեր մեջ կմնա, խոստանո՞ւմ եք:

Նա ցուցամատը բարձրացրեց և սպառնաց ինձ.

— Այո՛, խոսք եմ տալիս — ազնիվ խոսք:

— Լավ, — ասաց նա, — դուք բլիթ սիրո՞ւմ եք:

— Ը՛, ը, ը՛ . . . սիրում եմ, — պատասխանեցի ես շփոթված խոսակցության նյութի այդքան հանկարծակի փոփոխությունից:

— Ես էլ, — ասաց միստեր Բելոռուն: — Թեյ և կարագով տաք բլիթներ: Գնանք ցած:

Եվ մենք իջանք փոքրիկ հյուրասենյակը, ուր միստեր Բելոռուի շունը (պարզվեց որ նրա անունը Օլդրիջ էր) առոքիառոք փովել էր բազմոցին և երանության մեջ էր: Միստեր Բելոռուն վառեց շատ փոքրիկ գազողախը: Արագ, մեկը մյուսի ետևից նրա վրա կարմրացրեց բլիթները, դրանց վրա կարագ քսեց, և երբ ափսեի մեջ բարձրացավ յուղոտ, փափուկ բլուրը, նա ափսեն դրեց մի ցածրիկ սեղանի վրա, ու մենք նստեցինք: Շուտով թեյը եռաց, նա թեյ պատրաստեց և սեղանին դրեց հախճապակե նուրբ ու թափանցիկ գավաթները, որոնցով մենք պետք է թեյ խմեինք:

— Կաթո՞վ, — հարցրեց նա:

— Այո, խնդրեմ, — ասացի ես:

— Շաքա՞ր:

— Շնորհակալություն, պետք չէ, — պատասխանեցի ես:

Մենք մի քանի կում թեյ խմեցինք, հետո նա ինձ բլիթ տվեց, մեկ հատ էլ ինքը վերցրեց և, բավականությամբ շունչ քաշելով, ատամները խրեց բլիթի մեջ:

— Դուք ուզում եիք պատմել, ը . . . ը . . . այն մասին, որ ոչինչ չեք վաստակում:

— Այո, — ասաց նա, թաշկինակով խնամքով սրբելով շրթունքները, բեղերը ու ձեռքերը, — այո, դա շատ երկար պատմություն է և խճճված պատմություն: Մեր ամբողջ փողոցը, ի դեպ, այն կոչվում է Պոտսդի ծառուղի, պատկանում էր մի ինչոր խենթ միջինատիրոջ, Պոտս անունով: Մեր օրերում նրան, թերևս, սոցիալիստ համարեին: Կառուցելով այս խանութները, նա հատուկ կանոններ և տվյալ դեպքի համար հատուկ սահմանափակումներ հորինեց: Յուրաքանչյուր ցանկացող կարող էր այնտեղ սահմանափակ ժամանակով խանութ վարձակալել, բայց տարին չորս անգամ այդ վարձը վերանայվում էր: Եթե գործերը լավ են գնում, վարձը համապատասխանաբար ավելանում է, իսկ եթե եկամուտ չկա վարձը համապատասխանաբար պակասում է: Այսպես, ուրեմն, ես այս խանութը վերցրել եմ 1921 թվականին: Եվ այդ ժամանակից այս խանութի համար վճարում եմ ընդամենը հինգ շիլինգ շաբաթական:

Ես նայեցի միստեր Բելլոուին, չհավատալով սեփական ականջներիս:

— Շաբաթը հինգ շիլի՞նգ: Դա չէ որ ծիծաղելի գին է այսպիսի խանութի համար՝ Կենսինգթոնում, Հեյսթրիթից երկու քայլի վրա:

— Հենց այդպես, — ասաց միստեր Բելլոուն: — Հենց քանն էլ այդ է: Իսկ ես շաբաթական հինգ շիլինգ եմ վճարում, այլ կերպ ասած, ամիսը մեկ ֆունտ:

— Իսկ ինչո՞ւ այդքան չնշին գումար, — հարցրի ես:

— Ահա թե ինչու, — ասաց նա, — ես ոչ մի եկամուտ չեմ ստանում: Հենց իմացա, որ այստեղ խանութ են վարձով տալիս, վայրկենապես հասկացա, որ այդտեղ ինձ համար սողանցք կա: Ես մի քիչ խնայողություն ունեի, ոչ այնքան շատ, բայց, համենայն դեպս, ապրելու համար բավական էր: Պահանջվում էր միայն մի քան: Համապատասխան մի տեղ, որտեղ կարելի էր ապրել ու պահել թռչնակներին: Այսպես ահա, ինձ համար փայլուն հնարավորություններ ստեղծեցին: Ես հարցուի արեցի Պոտսդի ծառուղու բոլոր բնակիչներին. պարզվեց, որ նրանք բոլորն էլ նույն վիճակում էին, ինչ որ ես, բոլորն էլ ապրուստի համար մի քիչ փող ունեին, և միակ քանը, որ չունեին՝ էժանագին բնակարանն էր: Այն ժամանակ մենք կազմակերպեցինք «Պոտսդի ծառուղու ասոցացիան», համաձայնության եկանք իրար հետ և մի հիանալի հաշվապահ գտանք: Չկարծեք, թե ես նկատի ունեմ այդ դիպլոմավոր շաղակրատներից ինչոր մեկին: Նրանք միայն օրենքը պաշտպանել

զիտեն, նրանցից ոչ մի օգուտ չկա ոչ մարդու, և ոչ էլ որևէ արարածի համար: Ո՛չ, մեր երիտասարդը չափազանց խելոք մարդ է, շատ լավ հասկանում է ինչն ինչոց է: Մենք նրա հետ հանդիպում ենք տարեկան մեկ անգամ, նա վերանայում է մեր հաշիվները և խորհուրդ տալիս, թե ինչպես կարելի է կոտր ընկնել: Եվ մենք կարգին սնանկանում ենք, այնպես որ յուրաքանչյուր ուսիզիայի ժամանակ մեր կապալավարձը ոչ թե ավելանում, այլ երբեմն էլ մի քիչ պակասում է:

— Իսկ այժմյան տերերը չե՞ն կարող փոխել պայմանները, — հարցրի ես:

— Ո՛չ, — ասաց միստեր Բելլոուն, — հենց լավն էլ դա է: — Ես իմացա, որ միստր Պոտսի կտակով արգելված է այդ պայմանները փոխել:

— Պատկերացնում եմ, թե ինչպես են նրանք չարությունից պայթել, երբ իմացել են, որ կարող են ձեզնից շաբաթական պոկել միայն մեկ ֆունտ:

— Դե, իհարկե, — ասաց միստեր Բելլոուն, — նրանք կաշվից դուրս եկան, որ ինձ այստեղից վտարեն, բայց բան դուրս չեկավ: Ես մի հիանալի փաստաբան զիտեի, դարձյալ ո՛չ այդ շաղակրատներից, որոնք օրենքի համար կաշվից դուրս են գալիս ավելի շատ, քան իրենց հաճախորդների: Իմ փաստաբանը դրանց իսկույն տեղը դրեց, այնպես որ նրանք պարզապես ոչինչ չկարողացան անել:

Ես լրեցի, չի ցանկանում վիրավորել միստեր Բելլոուին, բայց սրտիս խորքում միանգամայն համոզված էի, որ այս ամբողջ պատմությունը գուտ հնարած բան է: Մի ժամանակ ես մի դաստիու ունեի, որն ապրում էր երկատված կյանքով, նա շարունակ ինձ պատմում էր երկար ու խառնիճաղանց պատմություններ իր արկածների մասին, իսկ իրականում նրա հետ ոչ մի նման բան չէր կատարվում, նա ուղղակի այդ մասին միշտ երազում էր: Այնպես որ ես արդեն վարժվել էի իրականության այդօրինակ աղավաղումներին:

— Այո՛, — ասացի ես, — ցնցող պատմություն է: Ի՞նչ լավ եք այս ամենը մտածել:

— Երբեք աշքաթող մի արեք այն, ինչ գրված է մանր տառերով, — ասաց միստեր Բելլոուն, խրատաբար թափահարելով մատը: — Ներեցեք, ես պետք է զնամ Մայրի ետևից:

Նա զնաց խանութ և նորից հայտնվեց, թեի վրա բերելով կակաղուին: Նստելով, նա թոշնին վերցրեց ձեռքը և զցեց մեջքի վրա: Թութակը պառկել էր անշարժ, ասես փղոսկրից լիներ, և շքացելով աշքերը կրկնում էր. «Ողջո՞ւն, ողջո՞ւն, ողջո՞ւն»: Միստեր Բելլոուն քնքշորեն շոյում էր նրա փետուրները ու դնելով իր ծնկներին, սկսեց քորել փորիկը: Թոշունը քարացավ լիակատար երանության մեջ:

— Նա սկսում է տիրել, եթե երկար ժամանակ մենակ եմ թռղնում խանութում,
— բացատրեց նա: — Մի բլիթ էլ վերցրեք, սիրելիս:

Այդպես մենք նստել էինք, ուտում էինք բլիթներն ու զրուցում: Միստեր Բելոուն
հետաքրքիր զրուցակից էր: Երիտասարդ տարիներին նա հասցրել էր շրջել
աշխարհով մեկ և հիանալի գիտեր այն տեղերը, ուր ես երազում էի ընկնել: Այդ
օրվանից ես զրեթե ամեն շաբաթ զնում էի նրա մոտ թեյ խմելու, և դրանք սքանչելի
երեկոներ էին:

Բայց Պոտսի ծառուղու մասին նրա պատմածին առաջվա պես չէի հավատում,
ուստի և որոշեցի մի փորձ կատարել: Ես դրան հատկացրի մի քանի օր և եղա
խանութներում իրար հետևից: Մտա, օրինակ, Կլեմիստրայի մոտ. իբր ինձ զլիարկ է
հարկավոր՝ մորս ծննդյան օրվա նվերի համար: — Ախ, որքան ենք ափսոսում, —
ասացին շատ սիրալիր երկու պառավ կանայք, այդ խանութի տերերը, ի՞նչ
սարսափելի դժբախտություն: Ես շատ անհաջող ժամանակ եմ եկել նրանց մոտ:
Գլխարկները հենց նոր են վերջացել: Բայց ոչինչ, ես համաձայն եմ մեկ ուրիշ բան
զնել՝ գործետ, կամ մեկ այլ բան: Ո՛չ, ո՛չ, բանն այն է, որ խանութի ամբողջ ապրանքն
արդեն ուրիշին են խոստացել: Նրանք հիմա սպասում են նոր ապրանքի: Իսկ ե՞րբ է
մայրիկիս ծծնդյան օրը: Հաջորդ ուրբաթ օրը, ասացի ես: Օ՛, մինչ այդ մենք արդեն
ամեն ինչ կունենանք, մենք դրանում միանգամայն համոզված ենք: Անցեք մեզ մոտ
անպայման:

Միստեր Ուոլետը՝ ծխախտավաճառը, ասաց, որ ինքը չի վաճառում իմ
ցանկացած սիզարեթները: Նա չուներ նաև ծխախտ և ծխամորձեր: Մեծ
դժկամությամբ նա ինձ մի տուփ լուցկի վաճառեց:

Հետո ես գնացի ջրմուղագործների մոտ: Ասացի, որ եկել եմ մորս
հանձնարարությամբ — մեր զուգարանի տակառիկը փշացել է, չե՞ն կարող արդյոք
վարպետ ուղարկել:

— Այդպես, այդպես, — ասաց միստեր Դրամլինը: — Իսկ դա շա՞տ է շտապ:

— Շատ, — ասացի ես: — Մենք զուգարանում ել ջուր չունենք . . .

— Գիտեք, մենք ընդամենք մի վարպետ ունենք, միայն մի վարպետ, և նա հենց
հիմա գնացել է կանչով: Շա՛տ, շատ բարդ աշխատանք է: Զգիտեմ որքան կտսի, մեկ
օր, կամ գուցե երկու օր:

— Իսկ նա չի կարող մեզ մոտ գալ արտաժամյա, — հարցրեցի ես:

— Օ՛, չեմ կարծում, որ նա համաձայնի, — ասաց միստեր Դրամլինը: — Ի միջի
այլոց, Հեյտրիթում կան հիանալի ջրմուղագործներ: Գուցե դուք գնաք այնտեղ. երևի,

նրանք ազատ վարպետ ունենան: Իսկ ես վախենում եմ, որ չկարողանամ ձեզ որևէ բան երաշխավորել: Ու շուտ, քան երկուերեք օրից, ո՞չ շուտ, ո՞չ շուտ:

Ես շնորհակալություն հայտնեցի նրան ու դուրս եկա: Այնուհետև գնացի Ուիլյամ Դրոսովերի՝ անշարժ գույքի վաճառման գործակալի մոտ: Դա մի նվազ մարդ էր, որի մազերը նման էին ծաղիկները թափած տատասկափշի բմբուլի: Ես ասացի, որ մորաքույրս մտադիր է տեղափոխվել այս շրջանը և ինձ խնդրել է (ես այս կողմերում եմ ապրում) անցնել գործակալի մոտ ու իմանալ, ինչպես է բնակարանների հարցը:

— Բնակարա՞ն, բնակարա՞ն, — հարցրեց միստեր Դրոսովերը, սեղմելով շրթունքները:

Նա ակնոցները հանեց, խնամքով մաքրեց, ուղղվեց տեղում և սկսեց ուշադիր նայել խանութի մեջ, ասես հուսալով այնտեղ հայտնաբերել կորածմոլորած մի բնակարան:

— Բնակարանի համար անհաջող ժամանակ է, — ասաց նա, — չափազանց անհաջող, շատ ժողովուրդ է տեղափոխվում այս շրջանը և իրար ձեռքից ուղղակի խլում են բնակարանները:

— Ուրեմն, դուք ոչ մի բան չունե՞ք ձեռքի տակ: Ես կցանկանայի գոնե որևէ բան ցույց տալ մորաքրոջս, — ասացի ես:

— Ո՞չ, — ասաց նա: — Ոչ մի բան: Բոլորովին ոչինչ, դժբախտաբար: Ո՞չ մի բան:

— Իսկ, գուցե, կգտնվի մի փոքրիկ տնակ, — հարցրեցի ես:

— Օ՛, դարձյալ չկա: Դարձյալ չկա, — ասաց նա: — Վախենում եմ, որ իմ ցուցակում չի գտնվի և ոչ մի տուն, որը ձեզ հարմար լինի: Միզուցե վարձեք տասը ննջարանով տուն, Համստեղում:

— Օ՛, ոչ, դա թերևս, մի քիչ մեծ է: Մանավանդ որ մորաքույրս ցանկանում է ապրել մեր շրջանում:

— Բոլորն են ցանկանում: Բոլորն առանց բացառության, մեզ երևի շուտով այստեղից դուրս կը գեն: Քիչ է մնում հարևաններին նեղենք արմունկներով:

— Դե, ուրեմն, ձեր գործերը լա՞վ են գնում, — հարցրեցի ես:

— Դե դա դեռ հարց է, — առարկեց նա: — Գերբնակեցությունը իջեցնում է ընդհանուր մակարդակը:

— Դե, ինչ արած, շատ շնորհակալ եմ օգնության համար, — ասացի ես:

— Շնորհակալության կարիք չկա: Շատ եմ ցավում, որ ոչինչ չկարողացա անել ձեզ համար:

Դրանից հետո ես գնացի «Թզուկ»: Ճաշացուցակը շատ բազմազան էր: Բայց ինձ կարողացան առաջարկել միայն մի բաժակ թե: Դժբախտաբար (նրանք ել ներողությունների տարափ տեղացին), մթերքով բեռնված մեքենան ջարդվել է Լոնդոնի ինչոր ծայրամասում:

Այս բոլորից հետո ինձ ոչինչ չեր մնում անելու, քան հավատալ միստեր Բելոուին:

Մոտավորապես հենց այդ ժամանակ ես հանդիպեցի ևս մի հետաքրքիր անձնավորության: Ես արդեն բավական երկար ժամանակ էի միստեր Ռումիլիի մոտ, և նա սկսել էր ինձ վստահել, ինչպես կվստահեր ինքն իրեն: Ժամանակ առ ժամանակ նա ինձ ուղարկում էր ԻստԷնդ՝ սողուններ, երկկենցաղներ և արևադարձային ձկներ բերելու: Մենք դրանց գնում էին մեծավաճառողներից, իսկ քաղցրահամ ջրերի ամեն տեսակ բնակիչներին, ինչպես արդեն ասացի, մեզ ուղարկում էին ֆերմայից, որին և փաստորեն պատկանում էր մեր խանութը: Ես սիրում էի այդ արշավները քարանձավների նման մոլթ պահեստներում, որ գտնվում էին փոքրիկ խուլ փողոցներում, ես գտնում էի մողեսներով լի վիթխարի վանդակներ, կրիաներով լի զամբյուղներ և ջրիմուններով պատված, կանչած ակվարիումներ, ուր վիստում էին տրիտոնները, գորտերն ու սալամանդրները: Դեպի ԻստԷնդ կատարած այսպիսի արշավներից մեկի ժամանակ էլ հենց հանդիպեցի գնդապետ Անստրուտերին:

Միստեր Ռումիլին ինձ ուղարկել էր վան դեն Գոտի՝ խոշորագույն մեծավաճառորդի մոտ, որը ներմուծում էր հյուսիսամերիկյան սողուններ և երկկենցաղներ, և հանձնարարել էր այնտեղից բերել հարյուր հիսուն հատ փոքրիկ տերապիններ, ամերիկյան խայտարդես կրիաներ: Տերապինը քաղցրահամ ջրում ապրող շատ փոքրիկ, հրապուրիչ կրիա է, նրա պատյանը կանաչ է, իսկ մաշկը ծածկված է դեղին ու կարմիր նախշերով: Տերապինը իր չափով կեսկրոնանց մետաղադրամից մեծ չի: Մենք բավական լավ էինք վաճառում դրանց, որովհետև այս անքմահած ու քնքուշ արարածները շատ հարմար էին երեխաներին նվիրելու և քաղաքային բնակարաններում պահելու համար: Ես գնացի վան դեն Գոտի մոտ: Այդ բարձրահասակ, ուժեղ տղամարդը նման էր մուսից կերտված օրանգուտանգի: Նա իմ կրիաներին դրեց ստվարաթղթե տուփի մեջ, ու այդ ժամանակ ես նրան խնդրեցի, որ ինձ թույլ տա մի քիչ շրջել պահեստում:

— Որքան կցանկանաք, — ասաց նա: — Զգացեք, ինչպես ձեր տանը:

Նա փովեց իր բազկաթողի մեջ, վերցրեց հոլանդական լրագիրը քթի տակ խրեց սիգարը և դադարեց ինձ նկատել: Որոշ ժամանակ ես թափառեցի պահեստում, ուշադիր նայելով գեղեցկուի օձերին, իսկ իգուանների վանդակի առջև հիացմունքից

քարացա . Վառ կանաչ արարածները զարդարված էին սանրերով, թեփուկավոր օձիքներով՝ իսկ և իսկ կախարդական հեքիաթների վիշապներ: Վերջապես, ես նայեցի ժամացույցին ու անհանգստացա, տեսնելով, որ ուշանում եմ մոտ կես ժամ: Այնժամ վերցրի կրիաներով լի տուփը, հապճեպորեն հրաժեշտ տվի միատեր վան դեն Գոտին ու վազեցի ավտոբուսի կանգառը:

Ես չեմ նկատել (աններելի անփութություն իմ կողմից), որ և կրիաները, և մամուռը, որ միատեր վան դեն Գոտը դրել էր տուփի մեջ, հիմնովին ներծծվել էին ջրով: Մինչ ես զբոսնում էի պահեստում, տուփի հատակը հասցրել էր թրջվել, որը և հանգեցրեց միանգամայն բնական հետևանքների . հենց որ վեր բարձրացա ավտոբուսի աստիճաններով, տուփի հատակը պոկվեց, և գետնին շրմփաց փոքրիկ կրիաների մի ամբողջ կասկադ:

Դեռ լավ էր, որ վերևում, բացի ինձանից, կար միայն մեկ ուղևոր՝ սլացիկ ու ձիգ զինվորական կեցվածքով, սպիտակ բերերով և աշքին մոնոկլ դրած մի ջենտլմեն՝ գերազանց կարված տվիդե կոստյումով և շքեղ զլսարկով: Նա կոճականցքի մեջ մեխակ էր դրել և ձեռքին ուներ արծաթե զլսիկով ռոտանդե ձեռնափայտ: Ես հուսահատ կոացել էի հատակին, ջանալով բռնել կրիաներին, բայց կրիաները ցանկության դեպքում կարող են զարգացնել անհավատալի արագություն, չխոսելով արդեն այն մասին, որ նրանք խեղճացնում էին ինձ իրենց քանակով: Հանկարծ փախստականներից մեկը սլացավ նստարանների արանքով և թաքնվեց սպիտակաբեղ ջենտլմենի հենց ոտքի մոտ: Վերջինս զգաց, որ ինչոր մեկը ճանկում է իր փայլեցրած կոշիկը ու ցած նայեց: Ամենազոր ը աստված, մտծեցի ես, այ թե խրվեցի: Նա ուղղեց մոնոկլը և ուշարիր նայեց փոքրիկ կրիային, որը հենց այդ ժամանակ փորձում էր մազլցել նրա կոշիկի քթի վրա:

— Սատանա՝ ն տանի, — ասաց նա: — Նախշուն տարապին, — Chrusemus picta, հարյուր տարի չեմ տեսել դրանց:

Նա նայեց շուրջը, որ հասկանա, թե որտեղից իր վրա ընկավ այդ փոքրիկ սողունը, և տեսավ ինձ. ամբողջովին կարմրած, ես չորեքթաթ սողում էի հատակի վրա, իսկ չորս կողմս լկտիաբար այս ու այն կողմ էին վազվզում փոքրիկ կրիաները:

— Օ՛, — ասաց նա, — ուրեմն սա ձե՞ր փոքրիկն է:

— Այո՛, սըր, — ասացի ես, — ներեցեք, խնդրում եմ, տուփիս հատակը ընկել է:

— Սատանան տանի, զլսացավանքի մեջ եք ընկել, — բացականչեց նա: Նա վերցրեց կրիային, որն արդեն հասցրել էր բարձրանալ նրա կոշիկի վրա, և մոտեցավ ինձ:

— Վերցրեք, — ասաց նա: — Ես հիմա ձեզ կօգնեմ բռնել այդ անբաններին:

— Օ՛, դուք շատ բարի եք, — ասացի ես:

Նա չորեքթաթ պազեց իմ կողքին, և մենք սկսեցինք սողալ ամբողջ ավտորուսով մեկ, հավաքելով փոքրիկ կրիաներին:

— Բոնիր նրան, — բացականչում եր նա ժամանակ առ ժամանակ: — Ա՛յ, նա մտավ ծածկի տակ:

— Իսկ երբ փոքրիկ տարապինը վազեց ուղղակի նրա վրա, նա վերցրեց իր ձեռնափայտը, նշան բռնեց ու բացականչեց.

— Բա՛խ, բա՛խ: Ետ դարձիր, սըր, թե չէ ես ձեզ կգրնիեմ:

Վերջապես այդ գործողության վրա ծախսելով մոտավորապես քառորդ ժամ, մենք հաջողացրինք բոլոր կրիաներին նորից տեղավորել արկդի մեջ, որը ես մի կերպ կապեցի թաշկինակով:

— Ձեզ շատ երախատապարտ եմ, սըր, — ասացի ես: — Միայն վախենում եմ, որ դուք կեղտոտեցիք ձեր անդրավարտիքը:

— Ես չեմ ափսոսում, — ասաց նա: — Չեմ ափսոսում: Փառահե՛ղ գործ արինք:

Նա ուղղեց մոնոկլը և նայեց ինձ:

— Խոստովանեցեք, — ասաց նա, — ձեր ինչի՞ն է պետք տերապիններով լի այս տուփը:

— Ես . . . ես աշխատում եմ կենդանաբանական խանութում: Ես դրանց խանութ եմ տանում:

— Ա՛, հասկանում եմ, — ասաց նա: — Չե՞ք առարկի, եթե ես նստեմ ձեր կողքը ու խոսենք:

— Իհարկե, սըր, — ասացի ես: — Խնդրեմ:

Նա մոտեցավ, ամուր նստեց իմ դիմաց, ձեռնափայտը դրեց ծնկների արանքը, կզակը հենեց նրա վրա, մտածելով նայելով ինձ:

— Ուրեմն, կենդանաբանական խանութում, այո՞ւ, — ասաց նա, — ի՞ւմ: Կենդանիներին սիրո՞ւմ եք:

— Շատ եմ սիրում: Թերևս, ամեն ինչից շատ աշխարհում:

— Հըմ, — ասաց նա: — Էլ ի՞նչ ունեք դուք ձեր խանութում:

— Ինձ թվաց, որ նա լսում է անկեղծ հետաքրքրությամբ, և ես նրան պատմեցի մեր բոլոր կենդանիների ու միստեր Ռումիլիի մասին և նույնիսկ սկսեցի տատանվել չպատմե՞մ նրան միստեր Բելլոուի մասին, բայց հիշեցի, որ նրան խոսք եմ տվել զաղտնի պահել, և լոեցի: Երբ մենք հասանք իմ կանգառը, ես վեր կացա:

— Ներեցեք, սըր, — ասացի ես, — իմ իջնելու ժամանակն է:

— Ա՛, — ասաց նա, — հըմ: Իմն էլ:

Միանգամայն պարզ էր, որ դա նրա կանգառը չէր, նա պարզապես ցանկանում էր ինձ հետ խոսել: Մենք հասանք մայթին:

— Իսկ ո՞ւր է հապա ձեր խանութը, — հարցրեց նա, երկու մատով պտտելով ձեռնափայտը:

— Մի քիչ այն կողմ, սըր, — ասացի ես:

— Այդ դեպքում ես ձեզ կուղեկցեմ:

Նա քայլում էր մայթով, ուշադիր դիտելով ցուցափեղկերը, որոնց մոտով մենք անցնում էինք:

— Ասացեք, իսկ ինչով եք զբաղվում դուք ազատ ժամանակ, — հարցրեց նա:

— Օ՛, գնում եմ կենդանաբանական այզի, կինո, թանգարաններ, զանազան տեղեր:

— Գիտության թանգարանում եղե՞լ եք, — հարցրեց նա: — Տեսե՞լ եք այնտեղի զանազան մոդելները:

— Ինձ շատ է դուր եկել այդ թանգարանը, — ասացի ես, — շատ եմ հավանում մոդելները:

— Իսկապե՞ս, իսկապե՞ս, — ասաց նա, հայացքը հառելով ինձ մոնոկլի միջով:
— Դուք խաղալ սիրո՞ւմ եք, այո՞ :

— Դե, ընդհանուր առմամբ սիրում եմ, — ասացի ես:

— Հը՞մ, — ասաց նա:

Մենք կանգ առանք «Ակվարիումի» դռան առջև:

— Ներեցեք ինձ, սըր, բայց ես արդեն բավական ուշացել եմ . . .

— Ուղղակի հետաքրքրվեցի, — ասաց նա: — Ուղղակի հետաքրքրվեցի:

Նա ծոցազրպանից հանեց դրամապանակը և այնտեղից դուրս հանեց իր այցետումը:

— Ահա իմ անունը և հասցեն: Եթե երբևէ ցանկանաք երեկոյան գալ ինձ մոտ, մենք ձեզ հետ մի խաղ կխաղանք:

— Դուք . . . դուք շատ բարի եք, սըր, — ասացի ես:

— Դե՛, ինչ եք ասում, — ասաց նա: — Այսպես, ես կսպասեմ: Եվ նախապես մի զանգահարեք: Ուղրակի եկեք: Ես միշտ տանն եմ: Վեցից հետո ցանկացած ժամին:

Նա գնաց, ու նորից աչքիս զարնեց նրա զինվորական կեցվածքը: Ես այցետումը դրի գրպանս և մտա խանութ:

— Այդ որտե՞՞ն էիք կորել, անպիտան, — հարցրեց միստեր Ռումիլին:

— Ներեցեք, խնդրեմ, — ասացի ես: — Բայց, բայց ինձ հետ մի անախորժություն պատահեց ավտոբուսի մեջ: Տուփի հատակն ընկավ, և բոլոր կրիաները դուրս փախան, նրանց հավաքելիս ինձ օգնեց մի զինվորական, և ստիպված եղա մի քիչ ուշանալ: Խնդրում եմ, ներեցեք ինձ, միստեր Ռումիլի:

— Դե՛, ոչինչ, ոչինչ . . . — ասաց նա: — Այսօր շատ քիչ մարդ կար . . . Շատ քիչ: Ի դեպ, ես արդեն ակվարիումը պատրաստել եմ, կարող եք դրանց դնել այնտեղ, եթե ցանկանում եք:

Ես կրիաներին բաց թողեցի ակվարիումի մեջ, մի քիչ նայեցի, թե ինչպես են նրանք այնտեղ լողում, իսկ հետո հանեցի այցետումս և սկսեցի նայել:

Այնտեղ գրված էր. «Գնդապետ Անստրուտեր, Բելլ Մյուս, 47. Հարավային Քենսինգտոն»: Հեռախոսի համար էլ կար այնտեղ: Ես մի քիչ մտածեցի:

— Միստեր Ռումիլի, — ասացի ես, — դուք պատահմամբ չե՞ք ճանաչում գնդապետ Անստրուտերին:

— Անստրուտե՞՞ր: Անստրուտե՞՞ր: — Միստեր Ռումիլին հանքերը շարժեց: — Կարծես ոչ . . . Հա, ի դեպ, սպասեցեք . . . :

Որտե՞՞ն է նա ապրում:

— Բելլ Մյուսում, — ասացի ես:

— Ուրեմն դա նա՞ է: Նույն ինքը, — ասաց միստեր Ռումիլին Ժպտալով: — Այո՛, այո՛, այո՛: Նա ինքն է: Հիանալի զինվոր է: Եվ սքանչելի՝ մարդ: Ուրեմն, նա՞ օգնեց ձեզ հավաքել կրիաներին:

— Այո՛, — ասացի ես:

— Դա նրան նման է: Երբեք չի լրի ընկերոջը դժբախտության մեջ, — ասաց միստեր Ռոմիլին, — հիմա այդպիսի մարդ չես գտնի: Վերացել են նման մարդիկ, այ թե ինչ:

— Ուրեմն նա . . . ըմ . . . ըմ . . . ըմ . . . հայտնի մա՞րդ է, այո՞ւ: Եվ . . . ը . . . ը . . . հարզարժա՞ն, — հարցրեցի ես:

— Դե, հա, իհարկե: Վերին աստիճանի: Նրան այստեղ բոլորը գիտեն: Ծեր գնդապետին բոլորը սիրում են:

Որոշ ժամանակ ես ծանր ու թեթև կի անում այդ տեղեկությունները և, վերջապես, որոշեցի, որ արժե, թերևս, ընդունել նրա հրավերը: Թեև նա ինձ ասել էր, որ ես չզանգահարեմ, այնուամենայնիվ, մտածեցի, որ քաղաքավարությունից վնաս չկա, և զանգահարեցի նրան մի քանի օր հետո:

— Գնդապետ Անստրատոխտե՞րն է, — հարցրեցի ես:

— Այո՛, այո՛, — լսվեց լսափողի միջից: — Այդ ո՞վ է: Ո՞վ է:

— Դե, ըմ . . . ըմ . . . իմ անունը Դարրել է, — ասացի ես, — մենք ձեզ հետ ավտորուսում ենք հանդիպել: Դուք այնքան բարի էիք, որ օգնեցիք ինձ բռնել կրիաներին:

— Ա՛խ, այո, — ասաց նա: — Ինչպե՞ս են փոքրիկները:

— Հիանալի, — պատասխանեցի ես: — Նրանք հիանալի են զգում իրենց: Ես մտածեցի . . . գուցե կարո՞ղ եմ օգտվել ձեր սիրալիք հրավերից:

— Դե, իհարկե, բարեկամս, իհարկե, — ասաց նա: — Շատ ուրախ կլինեմ: Շատ ուրախ: Ե՞րբ կզաք:

— Իսկ ե՞րբ է ձեզ հարմար, — հարցրեցի ես:

— Եկեք մոտավորապես յոթի կեսին, — ասաց նա: Եկեք ճաշին:

— Շատ շնորհակալություն, — ասացի ես: — Ես կզամ:

Բելլ Մյուսը մի կարճ ու սալարկված նրբանցք էր, ուր յուրաքանչյուր կողմում կար ընդամենը չորսական ոչ մեծ տուն: Սկզբում ես մի քիչ շփոթվեցի, որովհետև անմիջապես չկրահեցի, որ գնդապետն զբաղեցնում է մի կողմի բոլոր չորս տները: Նա դրանցից պատրաստել էր մի բնակարան և, իր ստրատեգիական տաղանդի ողջ փայլով՝ չորս դռներից յուրաքանչյուրի վրա գրել էր «47» համարը: Փոքրինչ

տատանվելուց հետո ես թակեցի 47 համարով մոտակա դուռը և սկսեցի սպասել, թէ ինչ է լինելու: Սպասելիս ես մտածում էի այն մասին, թէ ինչ անհեթեթություն է հարյուր ոտնաշափ երկարության փոքրիկ փողոցի բոլոր չորս տները նշել միևնույն համարով՝ 47, իսկ եթե այդպես է, ապա ո՞ւր են կորել մնացած համարները: Թերևս, ցրված են այդ շրջանի բոլոր փողոցներով ու ծառուղիներով մեկ: Այո, լոնդոնյան փոստատարների բախտին նախանձել չի կարելի:

Այդ պահին 47 համարով դուռը, որը ես թակեցի, բացվեց, և իմ դիմաց կանգնեց զնդապետը: Նրա տեսքը ինձ որոշ չափով շփոթեցրեց, որովհետև հազել էր թավշե բացկանաշ տնային բաճկոնակ, ատլասե դարձածալերով, և անփույթ թափահարում էր շտեսնված մեծ խոհանոցային դանակը: Մտքովս անցավ, թէ գուցե իզուր եմ եկել այստեղ:

— Դարբե՞լ, — հարցրեց նա, վրաս ուղղելով մոնոկլը: — Սատանան տանի, այս աս ձզրտություն է:

— Ես այստեղ մի թեթև մոլորվել էի, — սկսեցի ես:

— Ա՛, — ասաց նա: — Համարի պատճառով բոլորն են շփոթվում: Իսկ ինձ համար այդպես հանգիստ է, զիտե՞ք: Ներս մտեք, դե ներս մտեք:

Ես մտա նախասենյակը, իսկ նա փակեց դուռը:

— Շատ ուրախ եմ, ձեզ տեսնելով, — ասաց նա: — Անցեք:

Աշխույժ քայլերով նա ինձ տարավ նախասենյակի միջով, խոհանոցային դանակը պահած սրի պես՝ ասես իր հեծելազորին առաջնորդելիս լիներ գրոհի: Իմ աշքովս ընկավ կարմիր փայտից կախիչը և պատերից կախված ինչոր փորագրություններ, ու մենք հայտնվեցինք մեծ, ընդարձակ հյուրասենյակում, որ կահավորված էր պարզ, բայց հարմարավետ: Ամենուրեք գրքերի կույտեր էին, իսկ պատերին կախված էին զինվորական զանազան համազգեստների նկարներ: Այդտեղից նա ինձ տարավ մեծ խոհանոցը:

— Ներեցեք, որ ես այսպես շտապում եմ, — փնչացնելով, ասաց նա: — Իմ զեռոցում կարկանդակ կա, վախենում եմ, հանկարծ չայրվի:

Նա վազեց դեպի գազօջախը, բացեց դռնակը և նայեց ներս:

— Ո՛չ, առայժմ ամեն ինչ լավ է, — ասաց նա: — Հիանալի՞ է: Հիանալի: — Նա ուղղվեց ու նայեց ինձ:

— Սիրո՞ւմ եք մսով ու երիկամներով կարկանդակ, — հարցրեց նա:

— Օ՛, իհարկե: Շատ եմ սիրում:

— Աքանչելի՝ է, — ասաց նա: — Ուր որ է պատրաստ կլինի: Դե, եկեք նստեք ու մի բան խմենք:

Նա ինձ նորից ետ տարավ հյուրասենյակ:

— Նստեցեք, նստեցեք, — ասաց նա: — Ի՞նչ խմենք: Շերրի՞՛: Վիսկի՞՛: Զի՞՞ն:

— Իսկ դուք ըմ... ըմ... ըմ... Գինի չունե՞ք:

— Գինի՞՛, — ասաց նա: — Դե, իհա՛րկե, իհա՛րկե:

Նա հանեց շիշը, բացեց ու լցրեց մի ամբողջ բաժակ մուգկարմիր գինի: Գինին շատ դառը համ ուներ: Մենք նստել ու զրուցում էին զլիավորապես նախշուն կրիաների մասին: Տասը րոպե հետո գնդապետը նայեց ժամացուցին:

— Թերևս, թխվել է, — ասաց նա: — Պետք է որ թխված լինի: Դուք չե՞ք առարկի, եթե մենք խոհանոցում ճաշենք: Չարչարանքը քիչ կլինի:

— Իհարկե, իհարկե, — ասացի ես:

Մենք ուղղվեցինք խոհանոց, գնդապետը սեղան զցեց, հետո տրորեց մի քանի կարտոֆիլ, վրան դրեց մսով ու երիկամներով կարկանդակի մի վիթխարի կտոր և ափսեն դրեց իմ առջև:

— Էլի գինի խմեք, — ասաց նա:

Մսով կարկանդակը սքանչելի էր: Ես գնդապետին հարցրի, միթե ինքն է պատրաստել այն:

— Այո, — պատասխանեց նա, — ստիպված եղա թխել սովորել, երբ որ կինս մահացավ: Շատ հեշտ բան է, հավատացնում եմ ձեզ, եթե մի քիչ ուղեղդ շարժեք: Ուղղակի հրաշք է, թե ինչի կարելի է հասնել խոտի ու էլի այդ կարգի բաների օգնությամբ: Իսկ դուք եփել կարո՞ղ եք:

— Մի կերպ, մայրս ինձ սովորեցրե՞ց — սովորեցրե՞ց, բայց ես դրանով այնքան էլ լուրջ չեմ զբաղվել: Թեև ընդհանրապես ինձ այդ գործը դուք է զալիս:

— Ինձ էլ, — ասաց նա, — ինձ էլ: Գլուխս հանգստանում է:

Երբ մենք միսը կերանք վերջացրինք, նա սառնարանից հանեց պաղպաղակ, և մենք այդ էլ կերանք:

— Ո՞ւֆ, — ասաց գնդապետը, խրվելով բազկաթոռի մեջ և շոյելով փորք: — Ամեն ինչ կարգին է: Ես ուտում եմ միայն օրական մեկ անգամ, բայց արդեն հիմնովին: Իսկ հիմա չէի՞ք ցանկանա մի բաժակ պարտվեյն, — հարցրեց նա: Ես բավականին լավ գինի ունեմ:

Մենք մեկական բաժակ պարտվեյն խմեցինք, և գնդապետը ծխեց հոտավետ նուրք սիգարը: Երբ բաժակները նորից դատարկվեցին, ու սիգարն էլ արդեն ծխել էր, գնդապետն ուղեց մոնոկլը ու նայեց ինձ:

— Իսկ հիմա գնանք վերև, խաղանք, ցանկանո՞ւմ եք, — հարցրեց նա:

— Ի՞նչ պիտի խաղանք, — զգուշությամբ հարցրեցի ես:

— Ուժերս կչափենք, — ասաց գնդապետը: — Մտքի ճակատամարտ: Մոդելների վրա: Դուք ասացիք, որ դա ձեզ դուք է գալիս:

— Հը՞մ, հը՞մ, այո՞... ասացի ես:

— Դե, ուրեմն, գնանք վերև, — ասաց գնդապետը:

Նա նորից տարավ ինձ նախասենյակ, իսկ այնտեղից աստիճաններով ու փոքրիկ սենյակի միջով դեպի վեր. այդ սենյակը նրա արհեստանոցն էր. պատի մոտ դրված էր դազգահ, իսկ նրա վերևում՝ ներկի տուփերով, զողիչներով և էլի ինչոր առեղծվածային գործիքներով դարակներ: Գնդապետը, ինչպես երևում է, ազատ ժամանակ զբաղվում է զանազան բաներ սարքելով, մտածեցի ես: Բայց այստեղ նա էլի մի դուռ բացեց, ու իմ աչքերի առջև ներկայացավ մի զարմանալի պատկեր: Այն սենյակը, որի շեմքին ես կանգնած էի, զբաղեցնում էր ամրող վերնահարկը և ձգվում էր ոչ պակաս, քան յոթանասունություն ոտնաշափ երկարությամբ: Իսկապես ասած, սա գնդապետի բոլոր չորս տների վերին հարկերի սենյակների միացումն էր մի սենյակի մեջ: Հատակը ծածկված էր փայլուն պարկետով: Բայց ինձ ապշեցրին ոչ թե սենյակի չափերը, այլ նրա կահավորանքը: Սենյակի երկու ծայրերում թղթազանգվածից կառուցված էին երկու ամրոցներ: Դրանց բարձրությունը երեքորս ոտնաշափ էր: Իսկ ամրոցների երկու կողմում շարքով կանգանծ էին հարյուրավոր, նույնիսկ հազարավոր անազե զինվորիկներ, որ փայլվլում ու փողփողում էին իրենց վառ համազգեստներով: Նրանց միջև դրված էին տանկեր, զրահապատ մերենաներ, զենիթային մարտկոցներ և ռազմական այլ տեխնիկա: Իմ առջև իրենց ողջ փայլով կանգնած էին մարտի պատրաստ բանակներ:

— Ա՛, — ասաց գնդապետը, ուրախ շփելով ձեռքերը: — Ինչ է, չէի՞ք սպասում:

Ա՛յ սա բան է, — ասացի ես, — կյանքումս չէի տեսել այսքան խաղալիք զինվորներ:

— Ես բազում տարիներ եմ դրանք հավաքել, — ասաց նա: — Բազում տարիներ: Գիտե՞ք, ախր ես դրանք ստանում եմ ուղղակի ֆաբրիկայից: Վերցնում եմ չներկված և ինքուն ներկում: Անհամեմատ լավ է ստացվում, ավելի մաքուր, հարթ և ընդ որում անհամեմատ ճշմարտանման:

Ես կռացա ու ձեռքս առա փոքրիկ զինվորիկին: Այո՛, գնդապետը ճիշտ էր ասում: Սովորաբար անազե զինվորիկներին ներկում են հապճեա, ինչպես պատը, իսկ սրանք այնքան խնամքով են ներկված, որ նրանց դեմքի արտահայտությունը նույնպես տարբեր էր:

— Դեհ, — ասաց գնդապետը: — Դեհ, մենք հիմա մի ոչ մեծ խաղ կիսադանք, պարզապես վարժության համար: Իսկ երբ դուք յուրացնեք, կսկսենք լուրջ խաղալ: Ես հիմա կանոնները կբացատրեմ քեզ:

Խաղի կանոնները, որ շարադրեց գնդապետը, աչքի էին ընկնում ճշգրտությամբ ու որոշակիությամբ: Մեզնից յուրաքանչյուրն ունի իր բանակը: Զառերը զցում ենք, և նա, ուսմ միավորները շատ են, համարվում է ազրեսոր և անում է առաջին քայլը: Հետո նա նորից է զցում զառերը և ընկած միավորներին համապատասխան՝ կարող է իր զինվորների ցանկացած գումարտակը տեղափոխել ցանկացած ուղղությամբ, գրին ուղեկցելով զենիթային ու հեռավոր հրանոթների կրակով: Զենքերն ունեն զապանակային մեխանիզմ և լիցքավորվում են լուցկիներով: Զապանակներն ունեին ապշեցուցիչ ուժ, և լուցկիները մեծ արագությամբ թռչում էին ամբողջ սենյակով մեկ: Երբ լուցկին ընկնում էր, նրա չորս կողմը՝ ամեն ինչ, չորս դյուլմանց շառավղով, համարվում էր ոչնչացված, այնպես որ կարելի էր ծանր հարված հասցնել հակառակորդի գորքերին: Յուրաքանչյուր խաղացող ուներ իր փոքրիկ քանոնը՝ լուցկու շուրջը եղած տարածությունը չափելու համար:

Այս հնարամտությունը ինձ ուղղակի հիացրեց, մանավանդ որ դա ինձ հիշեցնում էր մեր իսկ հնարած խաղը Կորֆուում: Իմ եղբայր Լեսլին (նա ուղղակի խենթանում էր թնդանոթների ու նավերի համար) հավաքել էր խաղալիքհածանավերի, զծանավերի ու սուզանավերի մի ամբողջ նավատորմիդ: Սովորաբար մենք դրանք շարում էինք հատակի վրա և խաղում էինք գրեթե հենց այդպիսի մի խաղ, ինչպես այժմ, միայն թե հակառակորդի վրա կրակում էինք ոչ թե լուցկիներով, այլ ապակե զնդիկներով: Դիպուկ աչք և ճշգրիտ ձեռք պիտի լիներ, որ գնդիկը, անհարթ հատակին զցելով դիպչեր ականակրին, որի երկարությունն ընդամենը մեկուկես դյույմ էր:

Ես ու գնդապետը զառերը նետեցինք, և ինձ վիճակվեց ազրեսորի բախտը:

— Ա՛հ, — ասաց գնդապետը: — Կեդտո՛ւ ու հոն:

Ես հասկացա, որ նա իր մեջ բորբոքում է մարտական կրակ:

— Իսկ հիմա ինչ անեմ, — հարցրի ես: — Փորձե՞մ ավերել ձեր ամրոցը:

— Դե ինչ, փորձեք, — ասաց նա: — Խնդրեմ, ավերեք, եթե կարող եք:

Ես շատ շուտով գլխի ընկա, որ այս խաղում զլիավորը՝ հակառակորդի ուշադրությունը մյուս թևի վրա հրավիրելն է և ապա անսպասելիորեն մի քանի կայծակնային մաներներ կատարելը: Ուստի սկսեցի անընդմեջ գնդակոծել գնդապետի զորքերը և, քանի դեռ լուցկիները սուլոցով թոշում էին սենյակով մեկ, խորամանկեցի երկու գումարտակ մոտեցնել նրա պաշտպանության գծին:

— Խո՞գ, — որոտում էր գնդապետը, երբ հերթական լուցկին ընկնում էր նրա դիրքերը, և նա ստիպված էր լինում չափելու հարվածի շառավիղը: — Կեղտո՞ւ տ խոզ: Ասիծյա լ հոն:

Նրա դեմքը դարձավ մուգ վարդագույն, իսկ աչքերը լցվեցին արցունքով, այնպէս որ նա շարունակ ստիպված էր լինում հանել ակնոցը և երկար ու բարակ սրբել ապակիները:

— Սատանան տանի, ինչո՞ւ եք այդպես ճիշտ կրակում, — բղավում էր նա:

— Դուք եք մեղավոր, — բղավում էի ես ի պատասխան: — Զեր բոլոր զորքերը իրար գլխի են լցված ու նրանց գնդակոծելը շատ հեշտ է:

— Դա իմ ստրատեգիան է: Չհամարձակվեք քննարկել իմ ստրատեգիան: Ես ձեզնից մեծ եմ, աստիճանս էլ բարձր է:

— Ինչպես թե ձեր աստիճանը բարձր է, երբ ես բանակի հրամանատար եմ:

— Չառարկել, կաթնակե՞ր, — որոտում էր գնդապետը:

Խաղը շարունակվում էր արդեն երկու ժամ, և այդ ընթացքում ես հաջողությամբ ցրեցի հակառակորդի բոլոր ուժերը և դիրքեր զրավեցի նրա ամրոցի մատուցներում:

— Հանձնվո՞ւմ եք, — գոռացի ես:

— Ոչ մի դեպքո՞ւմ, — գոռաց գնդապետը: — Ոչ մի դեպքո՞ւմ: Հանձնվե՞լ անիծյալ հոնին: Ո՞չ մի դեպքում: Երբե՞ք:

— Ախ այդպե՞ս: Այդ դեպքում ես առաջ եմ շարժում սակրավորներին, — սպառանացի ես:

— Սակրավորները ձեր ինչի՞ն են պետք:

— Որ պայթեցնեն ձեր ամրոցը, — ասացի ես:

— Չի կարելի, — ասաց նա: — Դա պատերազմի կանոններին դեմ է:

— Գերմանացիները շատ չեն հաշվի նստում պատերազմի կանոնների հետ:

— Ի՞նչ զազրելի խարդախություն, — գոռաց նա, երբ ես արագ ձեղքեցի նրա ամրությունները:

— Հանձնվո՞ւմ եք, թե ոչ:

— Ո՛չ: Պետք է կռվեմ ամեն մի թիզ հողի համար, անիծյալ բարբարոս, — գոռաց նա, չորեքթաթ սողալով հատակի վրա և տենդագին առաջ շարժելով իր զորամասերը: Բայց այս հուսահատ ջանքերը նրան չփրկեցին. ես նրան քշեցի մի անկյուն և ջախջախեցի թնդանոթներով:

— Սատանա՞ն տանի, — ասաց գնդապետը, երբ ամեն ինչ վերջացած էր, և նա սրբում էր քրտնքից թրջված ճակատը: — Երբեք չեն տեսել, որ մարդ այդպես խաղա: Ինչպես էիք այդպես դիմուկ կրակում, եթե նախկինում չեք խաղացել:

— Իսկ ես ուրիշ խաղ էի խաղում, դրա նման, բայց մենք կրակում էինք գնդիկներով, — ասացի ես: — Հերիք է, որ ձեռքդ սովորեց դա, ընդմիշտ կմնա:

— Սատանան տանի, — ասաց գնդապետը, նայելով իր ջախջախված բանակին:

— Եվ այնուամենայնիվ սա փառահեղ խաղ էր և փառավոր ճակատամարտ: Էլի՞ խաղանք:

Եվ մենք խաղացինք, խաղացինք անվերջ, և գնդապետն ավելի ու ավելի էր տաքանում, իսկ երբ վերջապես ես ժամացույցին նայեցի, ապա սարսափով տեսա, որ արդեն զիշերվա ժամը ժամը մեկն էր: Խաղն ավարտել մենք չկարողացանք, ուստի ստիպված եղանք ամեն ինչ թողնել ինչպես որ կար: Զաջորդ երեկո ես նորից եկա, և մենք խաղն ավարտեցինք: Ես սկսեցի շաբաթը երկուերեք երեկո անցկացնել գնդապետի մոտ: Մենք ճակատամարտ էինք տալիս մեծ սենյակում, և դա նրան մեծ բավականություն էր պատճառում, ճիշտ այնպես, ինչպես ինձ:

Բայց շուտով մայրս հայտնեց, որ վերջապես, տուն է գտել և ժամանակն է, որ մենք Լոնդոնից մեկնենք: Ես խորապես վշտացած էի: Նշանակում է ես պետք է թողնեի աշխատանքս, բաժանվեի բարեկամներից՝ միստեր Բելլոուից և գնդապետ Անստրուտերից: Միստեր Ռումիլին անմիտթար վիճակում էր:

— Ոչ ոք չի կարող փոխարինել ձեզ, — ասաց նա: — Ոչ ոք:

— Բայց որևէ մեկն ապայման կգտնվի, — ասացի ես:

— Այո՛, բայց նա չի կարող այդքան լավ զարդարել ակվարիումները և ընդհանրապես... Ուղղակի չգիտեմ, ի՞նչ պետք է անեմ ես առանց ձեզ...

Այն օրը, երբ ես վերջնականապես պետք է գնայի, նա արցունքն աչքերին, կաշվե դրամապանակ տվեց ինձ: Դրամապանակի ներսի կողմում ուկեզօծ տառերով գրված էր. «Զերալդ Դարրելին աշխատանքային ընկերներից»: Ես մի քիչ զարմացա, որովհետև բացի ինձնից ու միստեր Ռումիլիից մեզ մոտ ոչ ոք չէր աշխատում, բայց նա, հավանաբար գտնում էր, որ այդպես ավելի պատկառելի կլինի: Ես շերմ շնորհակալություն հայտնեցի նրան և վերջին անգամ գնացի դեպի Պոտսի ծառուղին՝ միստեր Բելոռուի խանութը:

— Ցավում եմ, որ ստիպված ենք բաժանվել, տղաս, — ասաց նա: — Շատ, շա՛ տ ափսոս: Վերցրեք այս փոքրիկ նվերը ինձնից հրաժեշտի առթիվ:

Նա ձեռքս խոթեց մի փոքրիկ վանդակ: Վանդակում նստած էր նրա թռչուններից ամենալավը, որի մասին ես ամենից շատ էի երազել՝ կարմիր կարդինալը: Ես բոլորովին շփոթվեցի:

— Դուք իսկապես ցանկանո՞ւմ եք սա ինձ տալ, — ասացի ես:

— Ինքնըստինքյան, տղաս, ինքնըստինքյան:

— Իսկ դուք վստա՞հ եք, որ հիմա տարվա համապատասխան ժամանակն է այդպիսի նվերի համար, — հարցրեցի ես:

— Միստեր Բելոռուն քրքջաց:

— Իհա՛ րկե, — ասաց նա, — իհա՛ րկե:

Ես հրաժեշտ տվի միստեր Բելոռուին և այդ նույն երեկո գնացի խաղալու վերջին խաղը գնդապետի հետ:

— Խոստովանում եմ, միայնակ կլինեմ առանց ձեզ, տղաս: Շատ մենակ: Բայց, այնուամենայնիվ, մի անհետացեք հորիզոնից, լա՞վ: Կապ պահեցեք: Ես ըմ... ըմ... մի փոքրիկ նվեր ունեմ ձեզ համար:

Նա մեկնեց ինձ մի գեղեցիկ ծխախոտատուփ, որի վրա մակագրված էր. «Սիրով Մարջորիից»: Դա ինձ մի քիչ շփոթեցրեց:

— Օ՛, ուշադրություն մի դարձրեք մակագրությանը, — ասաց նա: — Այն կարելի է վերացնել... Մի ծանրթուիհուս նվերն է շատ տարիներ առաջ: Ես որոշեցի, որ ձեզ դուր կգա: Վերցրեք ի հիշատակ, այո՞ :

— Դուք շատ, շատ բարի եք, — ասացի ես:

— Դատարկ բան է, դատարկ բան, — ասաց նա, քիթը սրբեց, հետո խնամքով մաքրեց իր մոնոկլը և, վերջապես, ձեռքը մեկնեց ինձ: — Դե, հաջողություն եմ ցանկանում, տղաս: Հուսով եմ, որ մենք կի կհանդիպենք:

Մեզ այլս չվիճակվեց հանդիպել: Դրանից շատ չանցած նա մահացավ: